

HISTORICKO - PEDAGOGICKÉ FÓRUM

**(Internetový časopis pre dejiny
pedagogiky a školské múzejníctvo)**

**1/2012
(ročník I.)**

Bratislava

O B S A H

Úvodom	2
Minulosť a súčasnosť dejín pedagogiky a historicko-pedagogického výskumu Blanka Kudláčová	3
Rektori jezuitského gymnázia v Trenčíne v rokoch 1649 – 1773 Libor Bernát	14
Rané práce Jozefa Máteja (1944 – 1949) Vladimír Michalička	33
Maturitné oznámenia ako hmotný doklad o strednej škole a jej študentoch Vladimír Michalička	37
Recenzie a správy	40
Literárny prehľad	48

Ú V O D O M

Dejiny pedagogiky ako vedecká disciplína i ako vyučovací predmet stredoškolského a vysokoškolského štúdia sa dostal do širšieho povedomia odbornej verejnosti a školskej pospolitosti najmä po druhej svetovej vojne. Jeho prienik do všeobecnej pozornosti bol vyvolaný nielen potrebou poskytnúť v rámci učiteľskej prípravy nevyhnutný poznatkový základ pedagogickej vedy, ale napomohla jej aj proklamovaná téza, že učiteľ novej školy sa má hlbšie oboznámiť s „pokrokovými tradíciami“ školstva.

V tejto atmosfére dozrievali také osobnosti slovenskej pedagogickej historiografie ako Ľudovít Bakoš (1919 – 1974), Juraj Čečetka (1907 – 1983), Vladislav Ružička (1894 – 1973), Peter Vajcik (1902 – 1985) a niektorí ďalší. Ich diela sa stali v 50. a 60. rokoch 20. storočia základnými, ako sa dnes často hovorí aj kultovými dielami tejto vednej disciplíny. V 60. rokoch 20. storočia, v atmosfére ideového a politického odmäku, vedecky dozrievala ďalšia generácia historikov pedagogiky (Ján Gallo, František Karšai, Jozef Mátej a iní, vychádzali nové monografické práce, štúdie, konali sa konferencie a podujatia motivované historickými školskými výročiami. Nevyhnutnosť položiť historicko-pedagogické bádanie na pevnejší fundament, získané poznatky uchovávať a prezentovať širšej školskej a kultúrnej verejnosti napomohli v roku 1970 aj vzniku Múzea školstva a pedagogiky v Bratislave.

V nasledujúcich rokoch sa tento nádejný rozmach historicko-pedagogického bádania začal spomaľovať. Hoci vyšla aj vysokoškolská učebnica dejín českej a slovenskej pedagogiky, všeobecných dejín pedagogiky, vznikla Pedagogická encyklopédia Slovenska, čoraz viac sa zužoval priestor pre publikovanie výsledkov bádania, direktívne usmerňovanie vedeckej práce, ideologická rigoróznosť výrazne okliešťovali historicko-pedagogické bádanie. Dejiny školstva a pedagogiky prestávali byť nevyhnutnou súčasťou učiteľskej prípravy a všeobecného rozhl'adu pedagogickej obce.

Po roku 1989 sa situácia diametrálne zmenila. Na jednej strane padli vyššie spomínané prekážky, bádanie sa oslobodilo, ale začalo byť obmedzované prvkami komercie. Dejiny pedagogiky si nedokázali znovu vy dobyť silnejšie postavenie v rámci pedagogickej vedy, učiteľskej prípravy a spoločenskej objednávky. Musíme konštatovať, že hoci v posledných dvoch desaťročiach vyšlo viacero zaujímavých a hodnotných prác z tejto oblasti, dejiny pedagogiky ako vyučovací predmet sa takmer vytratili z učebných plánov a pre historikov pedagogiky sa neustále zužuje priestor pre publikačnú aktivitu (zanikla Pedagogická revue i Učiteľské noviny, zborníky vysokých škôl zostávajú verejnosti takmer nedostupné, existujúce pedagogické časopisy len minimálne dávajú priestor pedagogickej historiografii).

To všetko nás viedlo k tomu, aby sme v spoločnom úsilí Múzea školstva a pedagogiky a Odbornej sekcie História školstva a pedagogiky Slovenskej pedagogickej spoločnosti SAV pristúpili k vydávaniu internetového časopisu Dejiny školstva a pedagogiky (časopis pre dejiny školstva a školské múzejníctvo).

Jeho poslaním je sprístupňovať v elektronickej podobe aktuálne výsledky historicko-pedagogického bádania na Slovensku a problematiky školského múzejníctva, uverejňovať materiály a dokumenty k dejinám školstva a pedagogiky, diskusné príspevky, správy o historicko-pedagogickom dianí recenzie a anotácie publikácií s historicko-pedagogickou a príbuznou tematikou. Našou ambíciou je prísne dbať na objavnosť a bádateľský prínos štúdií, aktuálnosť informácií a recenzií, umožňovať fundovanú výmenu názorov, prispievať k odbornej spolupráci a rehabilitácii dejín pedagogiky ako vedeckej disciplíny i vyučovacieho predmetu.

Za prípravnú redakciu

PhDr. et ThMgr. L. Bernát, CSc. PhDr. V. Michalička, CSc.

DEJINY PEDAGOGIKY

Minulosť a súčasnosť dejín pedagogiky a historicko-pedagogického výskumu

Blanka Kudláčová

Abstrakt

Článok analyzuje vývoj dejín pedagogiky a historicko-pedagogického výskumu s akcentom na slovenské prostredie. V prvej časti článku autorka poukazuje na niektoré významné skutočnosti, ktoré ovplyvnili vývoj dejín pedagogiky ako pedagogickej a vedeckej disciplíny vo všeobecnosti. V druhej časti mapuje vývoj dejín pedagogiky v slovenskom prostredí, ktoré podľa nej mali až do sedemdesiatych rokov 20. storočia veľmi dobrú úroveň, najmä vďaka J. Kvačalovi a následne dvom generáciám historikov pedagogiky. Tretia časť je krátkym zhodnotením minulého a súčasného stavu v predmetnej oblasti, najmä v slovenskom prostredí. V závere autorka poukazuje na renesanciu dejín pedagogiky avizovanú viacerými odborníkmi a ich novú úlohu pre pedagogiku.

Kľúčové slová: dejiny pedagogiky, vedecká disciplína, pedagogická disciplína, historicko-pedagogický výskum, slovenské prostredie

Počiatky a vývoj dejín pedagogiky ako pedagogickej a vedeckej disciplíny

Vývoj dejín pedagogiky ako vedeckej a pedagogickej disciplíny ťažko od seba oddeliť. Poznatky z dejín výchovy a vzdelávania, najmä z dejín školstva, možno nájsť už v stredovekej a novovekej literatúre. V 18. storočí sa objavujú prvé pokusy o opis dejín školstva v jednotlivých európskych krajinách, napr. G. Ludovici vydal spis *Schulhistorie* (1708-1718), v ktorom opisuje dejiny nemeckých gymnázií, J. A. Fabricius vydal spis *Abriss einer allgemeinen Historie der Gelehrsamkeit* (1752-1754).

Prvý pokus o systematické spracovanie dejín výchovy a vzdelávania nachádzame v 18. storočí u nemeckého historika Carla Ehregotta Mangelsdorffa (1748-1802) v diele *Versuch einer Darstellung dessen, was seit Jahrtausenden in Betreff des Erziehungswesens gesagt und getan worden ist* (1779) a neskôr u nemeckého protestantského historika a filológa Friedricha Ernsta Ruhkopfa (1760-1821), ktorý napísal dielo *Geschichte des Schul- und Erziehungswesens in Deutschland* (1794). V r. 1799 vyšlo dielo ďalšieho nemeckého autora, evanjelického teológa a pedagóga Augusta Hermanna Niemeyera (1754-1828) *Überblick der allgemeinen Geschichte der Erziehung und des Unterrichts*, ktoré bolo treťou časťou tretieho vydania jeho diela *Grundsätze der Erziehung und des Unterrichts für Eltern, Hauslehrer und Schulmänner* (1796) a v tom čase bolo veľmi obľúbené. Tieto spisy nemeckých autorov z konca 18. storočia majú dnes skôr historický, ako vedecký charakter.

Za prelom v oblasti dejín pedagogiky považujeme až prvú polovicu 19. storočia, kedy vznikli prvé vedecké diela. Za zakladateľa vedeckých dejín pedagogiky je podľa viacerých zdrojov, či už starších alebo novších (napr. *Encyclopaedia Britannica*, 1902; O. Kádner, 1923; U. Wiegmann, et al., 2008) považovaný nemecký profesor teológie a pedagogiky v Heidelbergu Friedrich Heinrich Christian Schwarz (1766-1837) svojím dodatkom *Geschichte der Erziehung*, ktorý pripojil k svojmu dielu *Erziehungslehre* (1802; po druhýkrát

vyšlo v r. 1829).¹ Najčítanejšou publikáciou z oblasti dejín pedagogiky v tomto období však bola päťdielna kniha nemeckého prírodovedca a pedagóga Karla Georga von Raumera (1783-1865) *Geschichte der Pädagogik vom Wiederaufblühen klassischer Studien bis auf unsere Zeit*. Dielo vyšlo po prvýkrát v rokoch 1842-1852 a následne len do r. 1902 v siedmich vydaniach.

Dejiny pedagogiky sa postupne profilovali aj ako pedagogická disciplína. V druhej polovici 19. storočia boli súčasťou prípravy budúcich učiteľov v učiteľských ústavoch. Postupne nadobudli status vyučovacieho predmetu a v kontinentálnej Európe boli v druhej polovici 20. storočia považované za jednu zo základných pedagogických disciplín, ktorá nechýbala v pregraduálnej príprave učiteľov.

Vývoj dejín pedagogiky ako vedeckej disciplíny ovplyvnil vývoj vedy ako takej, rozvoj vied o výchove a tiež boli výrazne ovplyvňované vývojom súvzťažných vedných disciplín najmä históriou, filozofiou, sociológiou a ich metodológiou. Uvedieme niektoré dôležité skutočnosti, ktoré ovplyvnili vývoj dejín pedagogiky a historicko-pedagogického skúmania (por. B. Kudláčová, 2009).

Prvým medznikom bol metodologický zvrät vo vede, ktorým nemecký filozof Wilhelm Dilthey (1833 – 1911) na prelome 19. a 20. storočia zmenil hranice medzi poznaním v oblasti prírodných a humanitných vied. Dilthey si uvedomil, že predmet skúmania v prírodných a humanitných vedách sa výrazne líši: v prírodných vedách sa nemení a na jeho skúmanie môžeme použiť pozorovanie a experiment; v humanitných vedách je však predmetom človek, ktorý sa neustále mení - ako je ho možné poznávať, keď sa neustále mení? Prírodné vedy skúmajú oblasti, v ktorých nejestvuje taký druh zmien ako u človeka. Ak je teda možná veda o človekovi, ktorý sa mení a vyvíja, musí mať historický aj antropologický aspekt. Pôvodná úloha vedy sa takto rozširuje na porozumenie dejinám a súvislostí v dejinách. Dilthey naznačil aj metódu, ktorou je možné porozumieť histórii a nazval ju biografia.² Väzbou človeka na dejiny vzniká antropologická podmienenosť a človek svojím konaním utvára dejiny. Spojenie medzi individuom a dejinami – medzi biografiou a svetovými dejinami objasnil Francúz Henri-Irénée Marrou v diele *Über die historische Erkenntnis* (1973).

Ďalší medzník, ktorý ovplyvnil vývoj dejín pedagogiky súvisel s diskusiou ohľadne metodologických otázok v rámci historického výskumu, ktorý vyvrcholil v druhej polovici 20. storočia v hľadaní nového postavenia modernej histórie a vymedzenia jej predmetu. Už v prvej polovici 20. storočia sa záujem v oblasti historických vied presunul na sociálny rozmer dejín, s dôrazom na sociálne štruktúry a sociálne zmeny. Išlo o teóriu jednej z najvýznamnejších vedeckých historických škôl, ktorá vznikla vo Francúzsku okolo časopisu *Annales d'Histoire Économique et Sociale* (od r. 1929). Jedným z tvorcov tejto školy bol Marc Bloch (1886 - 1944). Jej predstavitelia považovali za predmet historického výskumu abstraktné zovšeobecnenia o fungovaní spoločnosti. Významnou oblasťou výskumu sa stala aj výchova a vzdelávanie, najmä problematika dieťaťa a detstva (napr. dielo P. Ariesa *Geschichte der Kindheit*, 1975). Vznikli viaceré práce, ktoré sa zaoberali funkciou výchovy a vzdelávania v spoločnosti. Aj keď prívrženci tohto smeru ostro kritizovali klasický historický výskum, nešlo im o spochybnenie histórie a jej predmetu. Podľa T. Kaspera (2008) zásadný otras klasického historického výskumu a jeho úplné spochybnenie priniesli až predstavitelia lingvistických teórií 20. storočia, ktorí odmietli možnosť akejkoľvek racionálnej diskusie a spochybnili pojem historickej pravdy. To sa odrazilo v kríze histórie ako takej a tiež jej predmetu. Ideovým zdrojom a najznámejším predstaviteľom týchto teórií bol

¹ S pridáním dejepisného exkurzu k pedagogickému systému sa od čias F. H. Ch. Schwarzera stretávame častejšie, napr. u Karla Rosenkranza (1848), Christiana Palmara (1853), Otta Willmanna (1882 a 1903).

² W. Dilthey z pohľadu histórie podrobne vysvetlil život a dielo nemeckého filozofa a pedagóga F. D. Schleiermachersa (1768-1834) a vo viacerých štúdiách vykreslil biografické portréty významných mužov 19. storočia.

švajčiarsky jazykovedec Ferdinand de Saussure³ (1857 – 1913), ktorého lingvistický štrukturalizmus sa stal základom filozofického štrukturalizmu. Podľa T. Kaspera (2008), v prípade aplikácie štrukturalizmu v pedagogike, by sa pedagogický jazyk, ktorý sa stáva predmetom sociálno-vedného a kultúrno-vedného výskumu úplne izoloval od pedagogického diania. Kritika klasického historizmu v druhej polovici 20. storočia nechtiac spôsobila, že sa spochybnil význam histórie a jej predmetu ako takého. Podľa G. Iggersa (2002, s. 22) postmoderná kritika ukázala, že „predstava jednotných dejín je neudržateľná a že dejiny sa vyznačujú nielen kontinuitou, ale aj zlomami. Postmoderní kritici správne upozornili na ideologické predpoklady, ktoré boli prítomné v dominantnom diskurze profesionálnej historickej vedy... Avšak odmietaním možnosti akéhokoľvek racionálneho diskurzu a spochybňovaním pojmu historickej pravdy a tým i historickej nepravdy, vyliali vaničku aj dieťaťom“. To sa odrazilo aj v kríze dejín pedagogiky.

Ďalším faktorom, ktorý ovplyvnil dejiny pedagogiky a historicko-pedagogického výskumu bola skutočnosť, že v krajinách západnej Európy sa v 80. a 90. rokoch 20. storočia začal v oblasti pedagogických štúdií klásť dôraz na konkrétne kompetencie učiteľa, resp. na „technickú“ stránku jeho prípravy, teda „ako vyučovať“ (D. Crook, 2002). Teoretická príprava bola marginalizovaná. Ruka v ruke s touto skutočnosťou sa na okraj záujmu dostal aj výskum v oblasti vied o výchove, vrátane dejín pedagogiky (por. G. McCulloch, 2008), ktorý sa zdal zbytočný pre prípravu pedagóga. Edukačná politika v západnej Európe v poslednej tretine 20. storočia, ktorej vyjadrením boli mnohé urýchlené reformy, ignorovala vývoj edukácie v minulosti, čo spôsobilo stratu historického vedomia. To bol dôvod pre opätovnú spoluprácu historikov výchovy s učiteľmi a vychovávateľmi a pokus pracovať na vzniknutých problémoch s odborníkmi z oblasti historických a sociálnych vied. Výsledkom tohto úsilia bol vznik viacerých spoločností špecializovaných na históriu výchovy a vzdelávania (*History of Education Society*), ktoré vznikali v druhej polovici 20. storočia, napr. vo Veľkej Británii, Francúzsku, Španielsku (tiež v mimoeurópskych krajinách, napr. v USA, Kanade, Austrálii a Novom Zélande). Jednotlivé spoločnosti začali vydávať v predmetnej problematike časopisy, napr. *Paedagogica Historica*, *Historical Studies in Education/Revue d'histoire de l'éducation*, *History of Education & Children's Literature*, *History of Education Quarterly*, *History of Education Review*, *Journal of Educational Administration and History*. Organizujú tiež pravidelné konferencie, na ktorých sa majú možnosť stretávať odborníci z oblasti histórie výchovy a vzdelávania.

Vývoj dejín pedagogiky ako pedagogickej a vedeckej disciplíny v slovenskom prostredí

Zhruba v rovnakom období, kedy G. Ludovici vydal spis *Schulhistorie* (1708-1718), slovenský učiteľ a pedagóg Ján Rezík (1650? - 1710) napísal kvalitné dielo *Gymnaziológia* (orig. *Gymnasiologia evangelico-Hungarica, sive Historia scholarum et earundem Rectorum Celebriorum*).⁴ Ostalo však len v rukopise, nakoľko Rezík ho nestihol vydať, pretože podľahol morovej epidémii. Dielo má zaujímavú históriu⁵ a po mnohých peripetiách bolo

³ Saussurova práca *Cours de linguistique générale* (Kurz všeobecnej lingvistiky) vyšla až po jeho smrti v r. 1916 a stala sa základom lingvistických teórií 20. storočia.

⁴ V 18. storočí nachádzame aj ďalšie historicko-pedagogické diela: v r. 1737 vydal F. Kazi publikáciu *Historia Universitatis Tyrnaviensis*, ktorá bolo vydaná pri príležitosti 100. výročia založenia Trnavskej univerzity (M. Londák - V. Jaksicsová, 2007), v r. 1749 G. Balašovic napísal dielo *Začátek napravování a obnovování škol dědinských, jmenovitě a zvláště školy sudické*, ktorá vypovedá o dobovom stave škôl na dedine, ostalo však len v rukopise a bolo vydané až v r. 1956.

⁵ Po Rezíkovej smrti dielo *Gymnaziológia* aj s celou jeho knižnicou odkúpil od Rezíkových dedičov jeho žiak Samuel Matthaëides (? – 1729). Rozšíril Rezíkove záznamy až do r. 1720 a doplnil aj úvod, ktorý Rezík pre náhlu smrť nedokončil. Matthaëides pripravil doplnené dielo v štyroch zväzkoch v r. 1728 do tlače, ani tento zámer sa však nepodarilo priviesť do úspešného konca. Práca bola považovaná za stratenú a znovu ju objavil

publikované až v r. 1971, po vyše dvestošesťdesiatych rokoch. Z latinského originálu ho preložil a historicko-kritickými poznámkami doplnil V. Ružička.⁶ Gymnaziológia je vynikajúcim prameňom histórie slovenského evanjelického školstva z obdobia 16. – 18. storočia, v ktorom autor opisuje históriu jednotlivých škôl s chronologickým súpisom vtedajších rektorov a učiteľov, s krátkym náčrtom ich života a pedagogickej činnosti.

Priekopníkom dejín pedagogiky na vedeckej úrovni v slovenskom prostredí bol evanjelický kňaz, pedagóg a cirkevný historik Ján Kvačala (1862 – 1934), zakladateľ modernej komeniológie, ktorého možno považovať za vedca svetovej úrovne. Jeho dizertačná práca s názvom *Über J. A. Comenius Philosophie insbesondere Physik*, ktorú obhájil na univerzite v Lipsku, určila jeho ďalšie vedecké smerovanie (vyšla knižne v r. 1886 v Lipsku). Z príležitosti 300. výročia narodenia J. A. Komenského vyšlo v r. 1892 jeho objavné dielo *Johann Amos Comenius. Sein Leben und seine Schriften*, ktoré zahraničná kritika označila za dovtedy najlepšie dielo v oblasti komeniológie. Výsledky svojich ďalších vedeckých výskumov spracoval v zbierke prameňov *Korrespondence Jana Amosa Komenského. Listy Komenského a vrstevníků jeho, I.* (Praha, 1898) a *II.* (Praha, 1902, spis vyšiel aj v nemeckej edícii - Jurjev, 1903, 1904) a nadväzuje naň dodatkami *Annalecta Comeniana* (Berlin, 1909), v ktorých rozoberá vplyv J. A. Komenského na nemecké školstvo. V r. 1905 Kvačala začal nové výskumy o talianskom renesančnom mysliteľovi T. Campanellovi. Základnou Kvačalovou výskumnou otázkou bolo, či je zakladateľom novovekej pedagogiky Komenský alebo Campanella, ako tvrdili talianski historici. Výsledky výskumu publikoval v dielach *Th. Campanella, ein Reformator der ausgehenden Renaissance* (Jurjev, 1909) a *Über die Genese der Schiften Th. Campanellas* (Jurjev, 1911). Spisy o T. Campanellovi ho urobili vo svete rovnako známym ako jeho komeniologické diela. V slovenskom jazyku vydal v r. 1913 prácu *Komenský. Jeho osobnosť a jeho sústava vedy pedagogickej*, ktorou upútal pozornosť slovenskej kultúrnej a odbornej obce. Rok po Kvačalovej smrti vyšlo jeho dielo *Dejiny reformácie na Slovensku* (Liptovský Mikuláš, 1935), v ktorom opisuje históriu slovenského školstva a pedagogiky od začiatku 16. storočia po začiatok 18. storočia. Znalosť viacerých jazykov mu umožňovala vykonávať rozsiahlu vedeckú a publikačnú činnosť. Okrem slovenčiny publikoval v českom, ruskom, nemeckom, maďarskom jazyku a čiastočne ovládal poľský, latinský a francúzsky jazyk.

Vývoj historicko-pedagogického bádania, ktoré dosiahlo v prvej tretine 20. storočia vynikajúcu úroveň pokračoval. Po Kvačalovi môžeme hovoriť o dvoch generáciách slovenských historikov pedagogiky 20. storočia.

Prvá generácia sa svojou výskumnou a publikačnou činnosťou presadila najmä v 40. až 60. rokoch a tvorili ju najmä J. Čečetka, V. Ružička, P. Vajcik. Veľká časť pedagogickej spisby J. Čečetku sa týka dejín slovenskej pedagogiky, v ktorej ho môžeme považovať podľa J. Máteja (1972) za priekopníka.⁷ Spolu s P. Vajčíkom napísali *Dejiny školstva a pedagogiky na Slovensku do prvej svetovej vojny* (v dvoch vydaniach: 1956 a 1958). V diele *Zo slovenskej pedagogiky* (1940) Čečetka synteticky spracoval dejiny slovenskej pedagogiky od 16. do konca 19. storočia a to na základe dovtedajších výskumov Ide o prvé dielo v dejinách slovenskej pedagogiky, v ktorom je zachytený vývin slovenského pedagogického myslenia. Podľa J. Máteja (1976) je preto považované za vôbec prvé dejiny slovenskej pedagogiky. V svojom dvojzväzkovom diele *Pedagogika I. – II.* (1947 a 1948), ktoré možno považovať za

slovenský literárny historik a pedagóg Michal Rotarides (1715 – 1747). Opäť sa však nedostala do tlače a zachovalo sa iba viacero rukopisov (P. Vajcik – J. Schubert – J. Mátej, 1971).

⁶ Dielo vyšlo pod názvom: Režík, J. – Matthaeides, S.: *Gymnaziológia. Dejiny gymnázií na Slovensku*. Bratislava, 1971.

⁷ *Slovenské patronátne gymnázium v Turčianskom Svätom Martine* (Martin, 1939), *Zo slovenskej pedagogiky* (Bratislava, 1940), *Výber zo slovenských pedagógov* (Bratislava, 1947), *Učiteľ ľudu Samuel Tešedík* (Martin, 1952), *Vavrinca Benediktího z Nedožier Vnútoraná sústava školská a Reč nápravná* (Bratislava, 1955), *Pedagogické dielo Jána Seberínho* (1957), *Pedagogické dielo Samuela Tešedíka* (Bratislava, 1959).

prvé vedecké dielo svojho druhu na Slovensku, venoval 1. časť (*Vývin systémov*) historickému vývinu jednotlivých systémov výchovy vo svete, v Európe aj na Slovensku. V Pedagogickej encyklopédii Slovenska z r. 1984 (1. časť, s. 124) nájdeme na konci hesla *Čečetka Juraj*, nasledovné krátke zhodnotenie: „I keď Juraj Čečetka zastával často nesprávne, reakčné stanoviská, zaslúžil sa o skúmanie slovenskej pedagogickej minulosti a prípravu mladých slovenských pedagógov.“ Podľa P. Vajcika – J. Schuberta – J. Máteja (1971) má Čečetka mimoriadne zásluhy v rozvoji pedagogického myslenia na Slovensku a v dejinách slovenskej pedagogiky vykonal priekopnícku prácu. Prvým pokusom o zhodnotenie života a diela J. Čečetku je publikácia M. Mihálochovej *Život a dielo Juraja Čečetku* (2007).

Do prvej generácie historikov pedagogiky 20. storočia patrí historik pedagogiky a učiteľ Vladislav Ružička (1894 – 1973), ktorý sa tiež venoval histórii slovenskej pedagogiky. V r. 1946 vydal knihu o žiakovi J. A. Komenského: *Eliáš Ladiver mladší, slovenský pedagóg* a v r. 1966 *Dejiny slovenského šlabikára*. V r. 1974 vydal významné dielo *Školstvo na Slovensku v období neskorého feudalizmu po 70. roky 18. storočia*. Jeho veľkým počinom bolo aj vydanie už spomínaného diela Jána Rezíka a Samuela Matthaiesesa *Gymnaziológia*. V rukopise zanechal dielo *Bibliografia knižnej a časopiseckej pedagogickej literatúry na Slovensku od najstarších čias do r. 1955* (v spoluautorstve s J. Petrikovichom).

Pravdepodobne najvýznamnejšou osobnosťou v oblasti dejín pedagogiky z tzv. prvej generácie bol rímsko-katolícky kňaz, historik pedagogiky a učiteľ Peter Vajcik (1902 - 1985). V r. 1955 vydal priekopnícke dielo *Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v XVI. storočí*. Keďže ovládal latinský, maďarský a nemecký jazyk, využíval primárne pramene a dielo má vysoký vedecký kredit. Vajcik napísal tiež kapitoly z dejín slovenského školstva a pedagogiky do *Dejín pedagogiky*, ktoré vyšli v redakcii Jozefa Váňu (1956 a 1958). Je spoluautorom publikácie *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky* (1976) v redakcii Jozefa Máteja. Spolu s Jurajom Čečetkom vydal už spomínané skriptá *Dejiny školstva a pedagogiky na Slovensku do prvej svetovej vojny* (1956, 1958) a *Vybrané kapitoly z dejín školstva a pedagogiky na Slovensku* (1971). Písal tiež úvody k dielam klasikov pedagogiky vydávaným na Slovensku.

Do života predstaviteľov prvej generácie slovenských historikov pedagogiky zasiahla zmena politického režimu. Vo februári v r. 1948 sa v Československu uskutočnil štátny prevrat a vládnu krízu využila komunistická strana, ktorá sa dostala k moci. To znamenalo aj obrat v školstve a pedagogickej vede. Dňa 21. apríla 1948 bol prijatý zákon o základnej úprave jednotného školstva (školský zákon č. 95/1948), ktorý znamenal definitívne víťazstvo jednotnej štátnej školy. Pedagogická veda a myslenie sa začali orientovať na sovietsku pedagogiku, čo sa týkalo aj dejín pedagogiky. Metodologickým základom pre dejiny pedagogiky sa stal historický materializmus. V päťdesiatych rokoch začali v Československu vychádzať preklady dejín pedagogiky sovietskych autorov, napr.: *Dejiny pedagogiky* od J. N. Medynského (1950), *Dejiny pedagogiky* od N. A. Konstantinova – J. N. Medynského - M. F. Šabajevej (1959). Možno konštatovať, že prvá generácia historikov pedagogiky odolávala ideologickému tlaku (Čečetka bol perzekvovaný), ich postoj voči režimu bol rezervovaný a tvorba vedecky korektná. To už nemožno povedať o druhej generácii slovenských historikov pedagogiky, ktorá sa zviditeľnila najmä v 60. a 80. rokoch 20. storočia. Jej najvýznamnejšími predstaviteľmi boli najmä J. Mátej, J. Mikleš, F. Karšai, A. Čuma, J. Schubert, L. Bakoš. Ich tvorba bola poznačená ideológiou marxizmu-leninizmu. Aby mohli publikovať, buď sa s touto ideológiou stotožnili alebo tento postoj predstierali a umelo vkladali do svojich diel prvky prezentujúce požadovaný prístup. Viacerí z nich vykonávali aj dôležité funkcie v politickej oblasti (Bakoš).

Za najvýznamnejšieho historika pedagogiky z druhej generácie možno považovať Jozefa Máteja (1923 – 1987), ktorý sa venoval histórii slovenského školstva a pedagogiky 19. a 20. storočia a publikoval tiež v oblasti kmeniológie. Bol vedúcim komisie pre heslá

z histórie pedagogiky a školstva a členom predsedníctva hlavnej redakcie pre vydanie *Pedagogickej encyklopédie Slovenska*. Je autorom publikácií: *Školská výchova za tzv. slovenského štátu* (1958), *Slovenské učiteľstvo v boji proti fašizmu* (1960), *Portréty slovenských pedagógov a vlasteneckých učiteľov* (1963, 1973, 1977), *Učitelia v protifašistickom odboji a SNP* (1974), *Škola, výchova a učiteľ v klérofašistickej Slovenskej republike* (1978), *Martinské gymnázium a jeho miesto v dejinách Slovenského školstva* (1967). Spolu s kolektívom autorov publikoval *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky* (1976) a *Dejiny školstva a pedagogiky* (1981). Bol spoluautorom zahraničných publikácií *Studien zur Schulpolitik und Pädagogik in der Slowakei* (Berlín 1980) a *Historia wychowania wiek XX*. (Varšava 1980). Jeho najvýznamnejšou publikáciou v oblasti komeniologického bádania bola kniha *Ján Kvačala, život a dielo* (1962).

Novšími dejinami slovenského školstva (19. a 20. storočie) a tvorbou vysokoškolských učebníc z dejín pedagogiky sa zaoberal Jozef Schubert (1904 – 2000). Je autorom diel: *Pedagogický profil Petra Jilemnického* (1961), *Pokrokové snahy v pedagogickej a osvetovej práci Jána Zigmundíka* (1963), *Dvadsať rokov vysokoškolského vzdelávania učiteľov základných škôl na Slovensku* (1967). Bol aj spoluautorom vysokoškolských učebníc: *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky* (1976), *Dejiny školstva a pedagogiky* (1981), *Výber z prameňov k dejinám školstva a pedagogiky* (1981).

Ďalším pedagógom, ktorý sa zaoberal dejinami pedagogiky a najmä komeniológiou, bol František Karšai (1918 – 1975). Skúmal vzťah Komenského k Slovensku a to na základe prameňov. Je autorom publikácií *Stúpenec J. A. Komenského v politických a školských dejinách Prešova* (1965) a *J. A. Komenský a Slovensko* (1970). Dejiny školstva a pedagogiky a tiež komeniológiou sa zaoberal aj Ján Mikleš (1911 – 1997). Osobitnú pozornosť venoval dejinám materského školstva na Slovensku (*Vznik detských opatrovní v Uhorsku*, 1964). Oblasť komeniológie sa výskumne venoval Andrej Čuma (1927 – 1997). Špecializoval sa najmä na dedičstvo Komenského v Rusku, dejiny ukrajinského školstva a pedagogiku vysokých škôl. Publikoval práce: *Ukrajinské školstvo na Zakarpatsku a na východnom Slovensku* (v ukrajinčine, Prešov 1967) a v spoluautorstve *Ján Amos Komenský a ruská škola* (v ruštine, Bratislava 1970).

Na tieto dve generácie slovenských historikov pedagogiky už nenadviazala ďalšia výraznejšia generácia a kontinuita dobre rozvinutého historicko-pedagogického bádania na Slovensku sa prerušila. V poslednej tretine 20. storočia evidujeme jednotlivcov, ktorí sa venujú historicko-pedagogickému skúmaniu, ale už len individuálne - Tomáš Srogoň (1920 – 1995), Ján Gallo (1922 - 2008) a Jozef Pšenák (1939). Srogoň je autorom práce: *Samuel Ormis – život a dielo* (1976), vedúcim autorského kolektívu vysokoškolských učebníc *Dejiny školstva a pedagogiky* (1981) a *Výber z prameňov k dejinám školstva a pedagogiky* (1981). Gallo napísal viaceré monografie z oblasti dejín regionálneho školstva na Slovensku, napr.: *Revúcke gymnázium 1862 – 1874* (1969), *Dejiny stredných škôl na Gemeri do polovice 19. storočia* (1977). Napísal aj monografiu venovanú J. Šafárikovi – *J. Šafárik ako vychovávateľ, učiteľ a pedagóg* (1991). Gallo je tiež spoluautorom učebnice *Dejiny pedagogiky dospelých* (Škoda, K. – Gallo, J., 1983), ktorá je doposiaľ jedinou učebnicou svojho druhu na Slovensku. V sedemdesiatych rokoch 20. storočia začínajú vychádzať aj prvé práce Jozefa Pšenáka: *Pramene k dejinám československého školstva* (1977, 1979), *Kapitoly z dejín ruskej a sovietskej pedagogiky* (1985), v spoluautorstve s M. Ričalkom *Antológia z dejín predškolskej pedagogiky* (1983).

Rok 1989 naštartoval procesy demokratizácie v Československej republike a jednotlivé vedné oblasti sa mohli začať rozvíjať bez vonkajších deformácií a tlakov. Tento proces transformácie v oblasti vied, najmä humanitných a spoločenských, však nebol / nie je jednoduchý a bezproblémový. Štyridsať rokov socializmu predstavuje obdobie dvoch generácií, ktoré žili v prostredí politickej izolácie, ktorá spôsobila aj izoláciu v oblasti

jednotlivých vied, jednak čo sa týka profesionálnych kontaktov, vedeckej literatúry a tým stagnáciu v ich vývoji. Po r. 1989 začali prvé pokusy s vydávaním publikácií v oblasti dejín pedagogiky a školstva, ktoré neboli poplatné ideológii. Na prehodnotenie tohto obdobia si však pravdepodobne ešte musíme počkať.

V r. 1993 vyšli v preklade A. Lechtovej *Dejiny pedagogiky* od nemeckého autora A. Rebleho, ktoré sa doteraz používajú. Od slovenských autoriek z Pedagogickej fakulty UK v Bratislave vyšli opakovane skriptá *Kapitoly z dejín pedagogiky* (M. Brťková – V. Tamášová – D. Proszcuková, 1992, 1995, 1997). V r. 2000 vyšli vo forme vysokoškolskej učebnice. M. Brťková vydala v r. 1996 monografiu *Reformná pedagogika v 20. storočí*. Publikácie Jozefa Pšenáka *Kapitoly z dejín slovenského školstva a pedagogiky* (2000) a K. Horváthovej - M. Hargaša - M. Brťkovej *Historicko-pedagogický vývoj novodobého školstva na Slovensku* sa zaoberajú problematikou slovenských dejín pedagogiky. Publikáciou, v ktorej možno nájsť mnohé poznatky z dejín školstva a pedagogiky v slovenskom prostredí je monografia Ondreja Mészárosa *Školská filozofia v bývalom Hornom Uhorsku* (2008). V r. 2008 vyšla monografia Márie Matulčíkovej *Reformno/pedagogické a alternatívne školy a ich prínos pre reformu školy*, ktorá prináša poznatky o školách pedagogického reformizmu a alternatívnych školách v Európe a vo svete. Autorka tohto príspevku publikovala v dvoch vydaniach monografiu *Človek a výchova v dejinách európskeho myslenia* (2003 a 2007), ktoré mapuje antropologické východiská výchovy a premeny pedagogického myslenia v európskej tradícii a kultúre a v r. 2009 vysokoškolskú učebnicu *Dejiny pedagogického myslenia I. (počiatky vedomej výchovy a pedagogických teórií)*, ktorá je prvou časťou plánovaného trojdielneho cyklu. V r. 2010 publikovala s kolektívom autorom monografiu *Európske pedagogické myslenie (od antiky po modernu)*, ktorá reflektuje výchovu a vzdelávanie v širšom kontexte európskych dejín. Zaujímavými z hľadiska histórie výchovy a vzdelávania sú aj publikácie Imricha Ruisla *Múdrosť v zrkadle vekov* (2005) a *Poznanie v historických súvislostiach* (2010), čitateľ v nich nájde množstvo zaujímavých poznatkov.

Dejinami Trnavskej univerzity v Trnave sa zaoberá publikácia *Trnavská univerzita v dokumentoch*, ktorá vyšla z príležitosti 10. výročia obnovenej Trnavskej univerzity (2002) v editorstve Jozefa Šimončiča. V r. 2006 vyšla publikácia Hadriána Radvániho *Jezuitská a univerzitná knižnica v Trnave*. V r. 2010 vyšla obsiahla monografia *Dejiny Trnavskej univerzity 1635 - 1777* v editorstve A. Hološovej a J. Šimončiča venovaná Trnavskej univerzite z príležitosti jej 375. výročia. Ako doplnok k nej vydali ti istí autori publikáciu *Rektori Trnavskej univerzity*. Dejiny najvýznamnejšej vzdelávacej evanjelickej inštitúcie na Slovensku boli spracované v publikáciách P. Kónya *Prešovské evanjelické kolégium 1666 – 1996* (1996) a I. Kominarca – M. Repeľa *Prešovské evanjelické kolégium a jeho osobnosti* (2003). V r. 2002 vydal Eduard Lukáč v Prešove monografiu *Reformné pedagogické hnutie v období ČSR a jeho prejavy na Slovensku*. Z dejín regionálneho školstva možno spomenúť tituly V. Michaličku *Dejiny školstva na Orave* (2000) a spolu s D. Vaněkovou *Dejiny žiarskeho školstva* (2004) a publikáciu M. Kočího *Dejiny školstva v okrese Detva* (2006).

Odborné profily niektorých osobností slovenskej pedagogiky 20. storočia spracovala M. Mihálechová jednak v už spomenutej práci *Život a dielo J. Čečetku* (2007) a tiež dvoch ďalších publikáciách *Život a dielo Jozefa Máteja* (2008) a *Život a dielo Juraja Brťku* (2009). Do tejto kategórie možno zaradiť aj publikáciu M. Kipsa a M. Schwarzovej: *Život a dielo Vladimíra Václavíka* (2009).

Podnetné a zaujímavé články z oblasti dejín školstva a pedagogiky nájdeme aj v zborníkoch z niektorých konferencií. V r. 1994 zorganizovala Katedra pedagogiky Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v spolupráci s Metodickým centrom v Prešove vedecký seminár s názvom *Václav Stuchlík a jeho snahy o reformu školy*. V r. 1995 zorganizovalo Múzeum školstva a pedagogiky v Bratislave z príležitosti svojho 25. výročia vzniku seminár *Dejiny školstva v slovenskej pedagogickej tvorbe*. Zámerom seminára bolo

získať prehľad o stave spracovania problematiky dejín školstva a pedagogiky v slovenských pedagogických časopisoch v rokoch 1859 – 1994 a zhodnotiť ich kvalitu. Zo seminára bol vydaný zborník s názvom *Aktuálne otázky školského múzejníctva V.*, ktorý zostavili Vladimír Michalička a Eva Plešková. Sprievodnou akciou bola výstava *Slovenské pedagogické časopisy (1859 – 1994)* sprístupnená v Univerzitetnej knižnici v Bratislave. V r. 2003 zorganizovala Katedra pedagogiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského z príležitosti svojho 80. výročia vedeckú konferenciu s názvom *Rozvoj študijného a vedného odboru pedagogika na Slovensku*. Z konferencie bol v roku 2005 vydaný zborník (editori Štefan Švec a Mária Potočárová). Problematike dejín pedagogiky sú venované najmä príspevky v časti *Profesori Pedagogického seminára Univerzity Komenského a Katedry pedagogiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského* a úvodný príspevok J. Pšenáka: *Pedagogický seminár na Univerzite Komenského v kontexte vývinu slovenského pedagogického myslenia*. V r. 2006 zorganizovala Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave vedeckú konferenciu s názvom *Jezuitské školstvo včera a dnes*, z ktorej vyšiel zborník s rovnomeným názvom v editorstve Ladislava Csontos, SJ. Pedagogická fakulta Univerzity Komenského zorganizovala v r. 2006 z príležitosti 60. výročia svojho vzniku konferenciu s názvom *Výchova, škola, spoločnosť – minulosť a súčasnosť*. Z konferencie vyšiel zborník v elektronickej podobe s rovnomeným názvom. V sekcii 2B: *Osobnosti pôsobiace na PdF UK od jej vzniku po súčasnosť*, možno nájsť zaujímavé príspevky o osobnostiach spolutvoriacich slovenskú pedagogiku v 20. storočí. Tento prehľad nie je vyčerpávajúci, určite je možné nájsť ďalšie publikácie z predmetnej oblasti, príp. prípadne súvisiace publikácie. Krátkym prehľadom sme však chceli dokumentovať aspoň najdostupnejšie práce z oblasti dejín pedagogiky za posledné dve dekády a smerovanie historicko-pedagogického skúmania na Slovensku.

Zhodnotenie dejín pedagogiky a historicko-pedagogického výskumu v slovenskom prostredí

Historicko-pedagogický výskum na Slovensku podľa V. Michaličku (2004) nebol nikdy vo vedeckom prostredí výraznejšie preferovaný. Jeho kvalita korelovala s kvalitou a vedeckým potenciálom jednotlivých bádateľov v predmetnej oblasti, čo je však možné konštatovať aj v iných vedách. Dokumentujú to práce vedca európskej úrovne Jána Kvačalu na začiatku 20. storočia, neskôr historicko-pedagogické spisy Juraja Čečetku, Petra Vajcika a Vladislava Ružičku (v 40. až 60. rokoch) a Jozefa Máteja, Jozefa Schuberta, Františka Karšaiia, Jána Mikleša a Andreja Čumu (v 60. až 80. rokoch), ktorí tvorili dve silné generácie v oblasti historicko-pedagogického skúmania na Slovensku. Podľa V. Michaličku (2004) má historicko-pedagogické bádanie na Slovensku neinštitucionálny charakter a ráz prevažne individuálnej výskumnej činnosti. Polovica 20. storočia a nasledujúce dekády však predstavovali početnejšie zastúpenie historikov pedagogiky s pomerne slušnou historicko-pedagogickou spisbou a to aj kolektívnu. Najvýznamnejším výsledkom kolektívnej práce podľa spomínaného autora bolo spracovanie a vydanie vysokoškolskej učebnice pod vedením J. Máteja *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky* (1976) a práca komisie pre oblasť dejín pedagogiky, ktorá pracovala na tvorbe *Pedagogickej encyklopédie Slovenska* (1984, 1985) pod redakciou O. Pavlíka. Veľmi krátko pôsobil Pedagogický kabinet SAV s oddelením pre dejiny pedagogiky (1954 – 1958). V 60-tych rokoch minulého storočia dosiahol historicko-pedagogický výskum na Slovensku svoj vrchol. Za katalyzátor jeho rozmachu možno považovať politické uvoľnenie v rokoch 1968 - 69. O stave historicko-pedagogického výskumu na Slovensku v druhej polovici 20. storočia viackrát referoval Jozef Mátej. Jeho kritické hodnotenia nájdeme napr. v článkoch: *Súčasný stav a ďalší rozvoj dejín pedagogiky na Slovensku* (1969) a *Vývin dejín pedagogiky na Slovensku po oslobodení* (1985).

Historicko-pedagogický výskum na Slovensku ani po r. 1989 nie je zastrešený žiadnou výskumnou, príp. vzdelávacou inštitúciou. Ide naďalej o úsilie jednotlivcov, ktorý nevytvárajú širšie kolektívy. Tento stav M. Hamada (1995, s. 5) opísal slovami, že „v historiografii slovenského školstva a pedagogiky nejestvuje nijaký bádateľský program, pracuje sa náhodne, nekoordinovane a fragmentárne“. Vedecké a odborné publikácie, príp. články z oblasti dejín pedagogiky sú v slovenskej odbornej spisbe zriedkavým zjavom. Nedostatkom generácie po r. 1989 je aj slabá jazyková vybavenosť. Ďalším problémom je rozptýlenosť historicko-pedagogického výskumu, riešenie len parciálnych tém a oblastí, čo znamená, že výskum nie je koordinovaný. Absentuje riešenie komplexnejších tém, ktoré by mohli byť finančne saturované z grantových systémov.

Vyučovací predmet dejiny pedagogiky v súčasnosti buď nie je zaradený do vysokoškolskej prípravy budúcich pedagógov, príp. je marginálny. Táto skutočnosť zrejme súvisí s aktuálnym vedeckým statusom dejín pedagogiky a s ich schopnosťou "prispievať k odpovediam na teoretické, metodické a praktické otázky výchovy a vzdelávania" (V. Michalička, 2004, s. 2). Podľa uvedeného autora samotní historici pedagogiky musia svojimi kvalitnými výstupmi dosiahnuť akceptáciu odbornou obcou a kultúrnou verejnosťou. K otázkam a problémom historicko-pedagogického výskumu na Slovensku sa po r. 1989 najčastejšie vyjadrujú M. Hamada (napr. *Úvaha o dejinách slovenského školstva a pedagogiky*, 1995) a V. Michalička (napr. *K súčasným problémom historicko-pedagogického výskumu*, 2004). Výzvou v oblasti dejín pedagogického myslenia naďalej ostáva kritické prehodnotenie školskej politiky a obsahu výchovy a vzdelávania v období rokov 1948 – 1989. Reflexia tohto obdobia by výrazne pomohla k jeho zaradeniu sa do dejín pedagogického myslenia na Slovensku.

Záver

Marginalizácia dejín pedagogiky a ich útlm v poslednej tretine minulého storočia bol spôsobený aj tým, že nedávali odpovede na dôležité otázky, ktoré stáli pred pedagogickými vedami a boli príliš schematické. Po tomto útlme však viacerí pedagógovia upozorňujú na ich renesanciu a nevyhnutnosť pre rozvoj vied o výchove. T. Kasper (2008, s. 1) uvádza, že dejiny pedagogiky môžu zohrať významnú úlohu vo vývoji pedagogiky, „pretože historicko-pedagogická diskusia môže poukázať na oveľa dôležitejšie a všeobecnejšie otázky pedagogického výskumu a vedy, môže pootvoriť cesty a priestor k hľadaniu odpovedí na postavenie modernej pedagogiky a jej predmetu“. Dejiny pedagogiky tak môžu podľa neho zohrať v istom zmysle „metapedagogický význam“. Podobne uvažujú aj ďalší autori, podľa ktorých skúmanie teoretických východísk pedagogického myslenia a tiež jeho aplikácií v historickom vývoji môže mať metapedagogický význam, ktorým je začlenenie pedagogiky do historického, sociálneho a kultúrneho kontextu (por. S. Toulmin, 1992; B. Kudláčová 2009, 2010; S. Sztobryn, 2010). V súčasnosti sa pre skúmanie komplexu prvkov pedagogickej minulosti čoraz častejšie používa termín *dejiny pedagogického myslenia* (angl. *history of educational thought*, príp. *thinking*, nem. *Geschichte des pädagogisches Denken*, pol. *historia myśli pedagogicznej*), pretože sa javí ako najvhodnejší pre pokrytie celého spektra sledovaných javov. Integruje v sebe všetky aspekty skúmania historického vývoja teórie a praxe výchovy a vzdelávania, ktoré sleduje v širších súvislostiach dejinného vývoja (B. Kudláčová, 2010). To vyžaduje nový prístup k fenoménu výchovy a vzdelávania a jeho objasňovanie z interdisciplinárneho hľadiska. S. Sztobryn (2010, s. 301) to opisuje slovami: „Konečne prišiel čas na originálne autoreflexie, vytvorenie východísk a ustálenie paradigmy, špecifikovanie vlastných výskumných metód a podujatie sa na metahistorické skúmania.“ Výsledky takýchto bádání umožňujú kritické prehodnocovanie vied o výchove a tiež podnecujú diskusiu a vytvárajú priestor pre hľadanie odpovedí na otázky súvisiace s ich

súčasným smerovaním a predmetom. Dejiny pedagogiky takto môžu znovu získať čestné miesto medzi pedagogickými disciplínami a tiež medzi učebnými predmetmi v rámci prípravy budúcich pedagógov. Naplnili by sa slová F. Mayera z úvodu jeho diela *A History of Educational Thought* z r. 1960, že hlavnou funkciou dejín pedagogického myslenia je anticipácia horizontov budúcnosti výchovy a vzdelávania.

Literatúra:

- CROOK, D. (2002) Educational studies and teacher education. In *British Journal of Educational Studies*, vol. 50, 2002, № 1, pp. 57 – 75.
- HAMADA, M. (1995) Úvaha o dejinách slovenského školstva a pedagogiky. In MICHALIČKA, V. – PLEŠKOVÁ, E. (eds.): *Dejiny školstva v slovenskej pedagogickej časopiseckej tvorbe. Aktuálne otázky školského múzejníctva 5*. Bratislava: ÚIPS, 1995, s. 5 – 11.
- IGGERS, G. G. (2002) *Dějepisectví ve 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidových novin.
- KASPER, T. (2008) Dějiny pedagogického myšlení – současný vzkaz o nesoučasném. In: *Pedagogika*, roč. LVIII, č. 1, s. 1-3.
- KÁDNER, O. (1923) *Dejiny pedagogiky*. Praha: Česká grafická unie.
- KUDLÁČOVÁ, B. (2009) *Dejiny pedagogického myslenia I. (počiatky vedomej výchovy a pedagogických teórií)*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis/VEDA.
- KUDLÁČOVÁ, B. (ed.) (2010) *Európske pedagogické myslenie (od antiky po modernu)*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis/VEDA.
- LONDÁK, M. – JAKSICSOVÁ, V. (2007) *Dejiny Slovenska. Dátumy, udalosti, osobnosti*. Bratislava: Slovart.
- MAYER, F. (1960) *A History of Educational Thought*. Columbus: Charles E. Merrill Books.
- MÁTEJ, J. (1972) *Kapitoly z dejín slovenského školstva a pedagogiky (19. a 20. storočie)*. Bratislava: UK.
- MÁTEJ, J. (1976) Školstvo, výchova a pedagogika v období fašistickej okupácie (1939 – 1945). Slovensko. In MÁTEJ, J. a kol.: *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava: SPN, s. 378 – 402.
- McCULLOCH (2008) History of education. In McCULLOCH, G. and CROOK, D. (eds.): *The Routledge International Encyclopedia of Education*. London and New York: Routledge, s. 295 - 296.
- MICHALIČKA, V. (2004) *K súčasným problémom historicko-pedagogického výskumu*. [on line] [citované 02. január 2009] dostupné na: <http://www.syrs.org/sps2/publik/pedvyskum/Michalicka.pdf>
- PAVLÍK, O. (ed.) (1984) *Pedagogická encyklopédia Slovenska 1*. Bratislava: VEDA.
- SZTOBRYN, S. (2010) Historiografia edukacyjna i jej metodologia. Wybrane zagadnienia. In PALKA, S. (ed.): *Podstawy metodologii badań w pedagogice*. Gdańsk: GWP, s. 295 - 307.
- TOULMIN, S. (1992) *Cosmopolis. The Hidden Agenda of Modernity*. Chicago: The University of Chicago Press.
- VAJCIK, P. – SCHUBERT, J. – MÁTEJ, J. (1971) *Vybrané kapitoly z dejín školstva a pedagogiky na Slovensku*. Bratislava: UK.
- WIEGMANN, U. et al. (2008) *Pädagogikgeschichtliche Gesamtdarstellungen, Quellenbände und Periodika*. Berlin: Bibliothek für Bildungsgeschichtliche Forschung des Deutschen Instituts für Internationale Pädagogische Forschung. [on line] [citované 01. december 2008] dostupné na: <http://www.bbf.dipf.de/pdf/bv12.pdf>

1902 *Encyclopaedia* (2005-2008) [on line] Articles from the *Encyclopaedia Britannica*, 9th Edition (1875) and 10th Edition (1902), part Education [citované 01. december 2008] dostupné na: <http://1902encyclopedia.com/E/EDU/education.html>

doc. PhDr. Ing. Blanka Kudláčová, PhD.

Je vedúcou Katedry pedagogických štúdií Pedagogickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave a toho času pôsobí aj vo funkcii prodekanke pre ekonomický a personálny rozvoj fakulty. Je docentkou v odbore pedagogika a zaoberá sa problematikou všeobecnej pedagogiky, filozofie výchovy a dejín pedagogického myslenia. Doposiaľ publikovala monografie *Človek a výchova v dejinách európskeho myslenia* (2003, 2007), *Fenomén výchovy* (2007) a je editorkou a spoluautorkou monografie *Európske pedagogické myslenie (od antiky po modernu)*, 2010. V r. 2009 jej vyšla vysokoškolská učebnica *Dejiny pedagogického myslenia I. (počiatky vedomej výchovy a pedagogických teórií)*.

Kontakt:

doc. PhDr. Ing. Blanka Kudláčová, PhD.
Katedra pedagogických štúdií
Pedagogická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Priemyselná 4, P.O.Box 9, 918 43 Trnava
E-mail: bkudlac@truni.sk

Rektori jezuitského gymnázia v Trenčíne v rokoch 1649-1773

Libor Bernát

Abstrakt

V štúdiu sa analyzuje na základe prameňov a pomocou biografickej metódy pôsobenie 24 rektorov na trenčianskom jezuitskom gymnáziu v rokoch 1649-1773, teda od vzniku školy až po zánik z dôvodu zrušenia rádu. Po stručnej charakteristike jezuitského školstva a funkcie rektora, nasleduje rozbor pôsobenia jednotlivých rektorov, je komparovaná doba ich pôsobenia, rozvoj gymnázia, odborná úroveň a niektoré demografické charakteristiky. Žiaľ, slovenská historiografia nemá ešte doteraz takto spracované ostatné jezuitské gymnáziá a iste by bola zaujímavá komparácia s nimi. Aspoň čiastočne bolo porovnané postavenie protestantského rektora a jezuitského rektora, ale je nutné vyjsť z toho, že nešlo o identické inštitúcie a aj personálne obsadenie sa výrazne odlišovalo.

Kľúčové slová

gymnázium – jezuiti – rektor – rehoľný dom – pedagogika – školský poriadok

V období humanizmu a reformácie dochádzalo v školstve k radikálnym zmenám spolu s bojom o ovládnutie duší veriacich. Nastupujúca doba katolíckej reštaurácie nebola iná. Na scénu vstúpili jezuiti (Societas Iesu, Tovarišstvo Ježišove), ktorí sa najskôr nesústredovali na školstvo, ale predovšetkým na pastoračnú prácu. Neskôr, ešte za života ich zakladateľa Ignáca z Loyoly (1491-1556), sa venovali aj školstvu, predovšetkým strednému a vysokému.

Zásady a štruktúra jezuitského školstva „*Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu*“ boli vytvárané postupne. Prvá verzia pochádzala z roku 1586 a bola ovplyvnená parížskou latinskou školou a Sturmovým školským poriadkom. *Ratio* bolo vytvorené na rozkaz štvrtého generála rádu Claudia de Aquaviva (1581-1615). Školský poriadok v roku 1584 vytvorila 12-členná (neskôr 6-členná komisia) a na základe oponentúr jednotlivých provincií a kolégií došlo k vypracovaniu konečnej verzie. Definitívne platný školský poriadok vznikol v roku 1599 a obsahuje presné normy.⁸

Doba vytvorenia konečnej verzie aj samotný proces poukazujú na dôležitosť a zložitosť, aký bol danému dokumentu prikladaný. V protestantskom školstve vznikali školské zákony skôr z iniciatívy významného pedagóga a líšili a od školy ku škole, hoci vychádzali obyčajne z konkrétneho vzoru. Tvorili ich miestny rektor a schvaľovali mestské rady alebo feudál, ktorý školu podporoval.

Hierarchia v jezuitskom ráde bola jednoznačne daná: provinciál (provincialis),⁹ rektor, prefekt školy a pedagógovia (professores). Predstavení rehoľných domov (superiores, rectores) boli menovaní provinciálom. Predstavení trenčianskeho rehoľného domu neučili, podobne ako predstavení iných rehoľných domov. Bolo unikátne, ak predstavení pôsobili aj ako pedagógovia. Z trenčianskych pedagógov sme zaznamenali len F. Kiriša, ktorý učil ako

⁸ Pre úplnosť ešte dodajme, že tretia koncepcia vznikla po obnovení rádu v roku 1832. Rešpektovala výchovné a vzdelávacie požiadavky svojej doby.

⁹ V zátvorke sú originálne názvy podľa vtedajších dokumentov. Je veľmi ťažké ich niekedy preložiť do slovenského jazyka, pretože sa významovo často líšia od termínov používaných v súčasnosti. Vychádzame predovšetkým z diela GRAMATOWSKI, W. *Glossario gesuitico : Guida all'intelligenza dei documenti*. Rome : Archivum Romanum, 1992. Pri preklade niektorých funkcií sme sa opreli o rady prof. J. Šimončiča.

predstavený kolégia v Kluži v roku 1713 a to kurzy principistov a parvistov!¹⁰ Predstavení trenčianskeho kolégia od roku 1655, kedy bol založený noviciát (domus probationis), boli väčšinou tiež magistrami novicov (novicmajstrami, magister novitiorum). Funkcii magistra novicov bolo prikladaná veľká dôležitosť a poverovaní ňou boli skúsení členovia rádu.

Hlavnou funkciou rektorov bola správa rehoľného domu, zasielanie informácií provinciálovi o jeho činnosti na poli duchovnom, hospodárskom, školskom, atď. Dnes by sme ho označili veľmi nepresne ako „manažéra školského ústavu“.

O činnosti rehoľného domu sa písali „litterae annuae“ – kroniky. Na písanie kroniky rehoľného domu bol poverený niektorý z členov rádu – kronikár domu (historicus domus, historiographus). Písané boli podľa pravidiel a školstvu sa zvyčajne venovala malá pozornosť. Prefekti (praefectus studiorum, praefectus scholarum) zriedkakedy učili. To boli v pravom zmysle slova riaditelia gymnázia v dnešnom ponímaní. Ich hlavnou úlohou bolo riadiť činnosť školy a pedagogický zbor, vychovávať ako pedagógov, tak i žiakov, viesť matriku školy, atď. Bolo to podobné ako u piaristov (Ordo Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum).

Úlohou nášho príspevku bude analyzovať osoby vo funkciách rektorov trenčianskeho jezuitskeho kolégia, ako dlho pôsobili, v akom veku a ich životné skúsenosti. Ako bolo mnohokrát konštatované, história jezuitskeho stredného školstva nie je spracovaná a tu treba realizovať základný výskum všetkých kolégií na Slovensku.¹¹ Pokúsime sa aspoň čiastočne zaceliť túto medzeru.

Vychádzame predovšetkým z *Matricula Scholasticae Juventutis R. M. Gymnasii Trenchiniensis ab Anno 1655 inchoata, usque 1755 continuata*. (SSV Trnava AR I., n. 1.), z kroník trenčianskeho kolégia,¹² z *Catalogi personarum et officiorum provinciae austriacae S. I. I.-VII.*, ktoré vydal Ladislav Lukács (Romae : Institutum historicum S. I., 1990-1993) a *Catalogus Personarum, & Officiorum Provinciae Austriae Societatis Iesu, Pro Anno M. D. XVII.-XIX., XXV.-L., LII.-LXXIII.*

Krstné mená sú uvedené podľa *Matričného slovníka* v slovenskej verzii.¹³ Formu priezvisk sme prevzali predovšetkým zo *Slovenského biografického slovníka : od roku 833-1990. I.-VI.* (Martin : MS, 1986-1994).¹⁴ Niektoré priezviská, ktoré v literatúre neboli spracované, sme ponechali podľa originálu.

Pretože obdobie 1649-1773 je pomerne dlhé, rozdelíme ho na dve etapy 1649-1714 a 1715-1773, teda od vzniku jezuitskeho gymnázia po ukončenie stavovských povstaní, po ktorých už

¹⁰ LUKÁCS, L. *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S. I. VI. (1700-1717)*. Romae : Institutum historicum S. I., 1993, s. 668.

¹¹ PŠENÁK, J. Školstvo na Slovensku v 16.-18. storočí (do roku 1773). In *Jezuitské školstvo včera a dnes : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie 12. októbra 2006 v Trnave*. Ed. L. Csontos. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 12, porovnaj ŠIMONČIČ, J. Školstvo Spoločnosti Ježišovej na Slovensku 1561-1773. In *Tamže*, s. 55.

¹² *Annuae collegii et domus probationis Trenchiniensis societatis Iesu, ab anno 1686 - usque 1727*. ELTE, Egyetemi Könyvtár, Budapešť, Manuscript, Societas Iesu, Ab. 115, *Historia et annuae collegii societatis Iesu Trenchiniensis ab anno 1645 - ad a. 1685*. Tamže, Ab. 114.

¹³ *Matričný slovník : pomôcka na zapisovanie údajov do cirkevných matrik*. 2. dopl. a revidované vydanie. Trnava : SSV, 1999. Ak majú mená rôzne varianty – napr. Ondrej, Andrej, kvôli prehľadnosti uprednostňujeme len jednu – v tomto prípade Ondrej. Je to vhodnejšie a prehľadnejšie, ako používať latinské krstné mená.

¹⁴ Ak sa tam priezviská nenachádzajú, tak vychádzame z *Lexikónu katolíckych kňazských osobností Slovenska* (Bratislava : Lúč, 2000), alebo z diela, ktoré zostavili Emil Krapka a Vojtech Mikula *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku 1561-1988*. (Cambridge (Ontario) : Dobra kniha, 1990). Kvôli prehľadnosti uvádzame len niektoré formy priezvisk. Otázkou ale zostáva, nakoľko sa majú prispôbovať priezviská cudzincov (v tomto prípade i Maďarov) forme slovenského jazyka. Daný problém rezonuje aj na stránkach odborných časopisov – napríklad naposledy to bola ostrá polemika redakcie Slovenskej archivistiky s Frederikom Federmayerom (FEDERMAYER, Frederik Úvaha k problematike prepisu priezvisk. In *Slovenská archivistika*, 45, 2010, č. 1, s. 77-76, Stanovisko redakcie Slovenskej archivistiky k nepublikovanej štúdiu Frederika Federmayera. In *Slovenská archivistika*, 45, 2010, č. 1, s. 78-79).

činnosť inštitúcie nebola ničím prerušovaná. Druhá etapa končí rokom 1773, kedy bol zrušený jezuitský rád a gymnázium prevzali piaristi.¹⁵

V období rokov 1649-1773 pôsobilo na trenčianskom jezuitskom gymnáziu celkom 330 jezuitov-pedagógov, v tom 176 jezuitov-pedagógov v období rokov 1650-1714 a 160 jezuitov-pedagógov v období rokov 1715-1773. Šiesti jezuiti-pedagógovia účinkovali v oboch etapách (Ondrej Horvát, František Kiriš, Jakub Liptaj, Ján Palud'ai, František Peči a František Wilhelm).

Obdobie rokov 1649-1714

Od založenia gymnázia v Trenčíne v roku 1649 až do roku 1714 tu pôsobilo 176 jezuitov-pedagógov, vrátane 16 predstavených misie, rezidencie, kolégia.¹⁶ V tomto období tam učili tiež štyria svetskí učitelia „secularis“, alebo „Magister saecularis“, ako ich označujú jezuitskí kronikári: Štefan Fišemini v roku 1683, Tobiáš Soter v roku 1710 kurz parvistov, Ignác Sandor v roku 1712 kurzy principistov a parvistov, tie isté kurzy o rok neskôr Juraj Uihelyi (Ujhelyi).¹⁷ Len Fišemini v roku 1682 študoval kurz rétorov a vstúpil v roku 1687 do jezuitského rádu. V prípade J. Uihelyiho ide asi o bývalého študenta, ktorý v rokoch 1711-1712 študoval na jezuitskom gymnáziu v Trenčíne kurzy poetistov a rétorov.¹⁸ Ostatní pedagógovia sa nenachádzajú medzi študentmi jezuitského gymnázia v Trenčíne, ani medzi novicmi.

Prvým rektorom bol **Ján Lipai**¹⁹ (Lippay, 30. 6. 1606 Bratislava - 6. 6. 1666 Trenčianske Teplice²⁰), ktorý sem prišiel z postu predstaveného rezidencie v Skalici a pôsobil v rokoch 1649-1652. Prvým učiteľom bol v roku 1649 Moravan Tomáš Vulpianus (Wlpianus), ale nevieme presne, ktoré kurzy vyučoval.²¹ Najpravdepodobnejšie vyučoval najnižšie kurzy – principistov a parvistov. Od roku 1650 máme doložené mená učiteľov a kurzy, ktoré učili. Prvým prefektom školy bol František Nedecký v roku 1650. J. Lipai odišiel do Trnavy za správcu konviktu a spovedníka (confessarius).

Nástupcom J. Lipaia sa stal jeho mladší brat **František Lipai**²² (Lippaj, 4. 3. 1608 Bratislava – 7. 1. 1674),²³ ktorý prišiel do Trenčína z Trnavy, kde účinkoval ako kazateľ

¹⁵ RUŽIČKA, Vladislav *Školstvo na Slovensku v období neskorého feudalizmu /po 70. roky 18. storočia/*. Bratislava : SPN, 1974, s. 168, píše, že gymnázium „zdedili“.

¹⁶ Misia bola najnižšou organizačnou jednotkou s trvalým sídlom, rezidencia bola druhostupňovou organizačnou jednotkou určenou k pastoračnej činnosti a kolégium bolo rehoľným domom určeným predovšetkým na výchovu mládeže ako svetskej, tak i rádovej.

¹⁷ *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, f. 115a, *Matricula Scholasticae...*, fol. 326.

¹⁸ J. Uihelyi pochádzal zo šľachtického rodu z Trenčína. *Matricula Scholasticae...*, fol. 312 a 321.

¹⁹ *Dejiny Spoločnosti Ježišovej...*, s. 117 a 119, *Encyklopédia Slovenska. III. Zväzok. K-M*. Bratislava : Veda, 1979, s. 368, *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 70, *Magyar katolikus lexikon. VII. Klacs-lond, Bupadest* : Szent István Társulat, 2002, s. 874, *Provincia Austriae, Historia Austriae, Austriae necrologia 1665-1685*. Archivum Romanorum Societatis Jesu, fol. 585-586. V poznámkovom aparáte uvádzame len päť najdôležitejších zdrojov pri tvorbe biografie osobnosti.

²⁰ *Slovenský biografický slovník... III. K-L*, s. 410, naproti LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... IV. (1666-1683)*, s. 92 píše, že zomrel 12. 6. 1666 v Trenčíne, *Lexikón katolíckych kňazských osobností...*, s. 822, uvádza dátum úmrtia 2. 6. 1666. Žiaľ, úmrtná matrika rímsko-katolíckej farnosti v Trenčianskej Teplej, kam Trenčianske Teplice ako filiálka patrili, sa zachovala až od roku 1782. Nedokážeme preto overiť daný údaj.

²¹ *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 14, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... III. (1641-1665)*, s. 203, 243, 273, 434 a 477, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars III. R-Z*, s. 1791.

²² *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 17a, 19a, KUZMÍK, Jozef *Slovník autorov slovenských a so slovenskými vzťahmi za humanizmu. I. A-M*. Martin : MS, 1976, s. 405, *Lexikón katolíckych kňazských osobností...*, s. 819, BROS, V. Zborový spev v trnavskom regióne. In: *Hudobný archív 5*,

(concionator), katechéta (catechista), poradca (consultor),²⁴ spovedník a prefekt sanitárneho zariadenia (praefectus sanitatis). F. Lipai tu pôsobil v rokoch 1653-1655 tiež ako arbiter sporných prípadov.²⁵ Od roku 1653 bol Trenčín povýšený na kolégium. F. Lipai bol v rokoch 1653-1654 prefektom školy. Za jeho pôsobenia sa začala písať matrika gymnázia.

Obidvaja Lipaiovci využívali príbuzenský pomer s bratom Jurajom (1600-1666), ktorý sa stal v roku 1642 ostrihomským arcibiskupom a prímasom Uhorska. Bohato dotoval rehoľný dom v Trenčíne, o čom svedčia tiež erby nad vchodom do kostola a do rehoľného domu. Z Trenčína odišiel F. Lipai naspäť do Trnavy, kde v rokoch 1655-1663 bol kazateľom, spovedníkom, poradcom, správcom konviktu²⁶ a prednášal tiež biblistiku na Trnavskej univerzite.

Tretím rektorom bol rodák z neďalekého Pruského **Ján Zedník** (1595 Pruské – 19. 10. 1656 Trnava²⁷). Pravdepodobne mladší brat jezuitu Daniela (1592-1645) a starší brat jezuitu Ondreja Zedníkovcov z Pruského. Do Trenčína prišiel z Trnavy, kde pôsobil ako kazateľ, poradca, operarius,²⁸ spovedník a správca seminára. V Trenčíne bol rektorom od 17. októbra 1655 do 29. septembra 1656.²⁹

Trenčín získal významné postavenie medzi kolégiami v Uhorsku tým, že tu bol v roku 1655, ako sme už uviedli, zriadený noviciát. Na území dnešného Slovenska mali výnimočné postavenie štyri rehoľné domy - Trnava a Košice, pri ktorých boli založené univerzity, Trenčín, kde nachádzal noviciát,³⁰ a neskôr Banská Bystrica, kde absolvovali jezuiti tretiu probáciu.³¹

Prvým magistrom novicov bol **Ladislav Vid** (28. 10. 1619 Mátyus v Maďarsku – 4. 9. 1686 Viedeň),³² ktorý potom vystriedal J. Zedníka vo funkcii rektora a pôsobil tu až do roku 1664. Zedník odišiel do Trnavy.

Vid pôsobil v Trenčíne už v roku 1656 aj ako špirituál,³³ poradca, administrátor³⁴ a prézes mariánskej kongregácie.³⁵ V roku 1664 bol tiež arbitrom sporných prípadov

1981, s. 12, DROBĚNOVÁ, Zuzana Pedagogická činnosť členov Spoločnosti Ježišovej pochádzajúcich zo Slovenska v období 1600-1773. In *Fons Tyrnaviensis III*. Trnava : Ústav dejín Trnavskej univerzity, 2008, s. 74.

²³ *Slovenský biografický slovník... III. K-L*, s. 410, naproti tomu *Lexikón katolíckych kňazských osobností...*, s. 819 uvádza biografické údaje 8. 3. 1608 - 7. 8. 1674. Deň úmrtia 7. 8. 1674 uvádza tiež LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... IV. (1666-1683)*, s. 440.

²⁴ Poradca, pomocník, člen poradného zboru rehoľného predstaveného.

²⁵ Arbiter sporných prípadov (decisor casuum) vo vnútri rádu (napr. komplikovaných problémov morálky pre budúcich spovedníkov, ako riešiť problémy), alebo sporných prípadov medzi rádom a okolitými subjektmi.

²⁶ Správca konviktu (regens convictus, vedúci, riaditeľ) výchovného zariadenia.

²⁷ *Austriae necrologia 1615-1665*, no. 199, naproti tomu LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... II. (1601-1640)*, s. 750 uvádza, že zomrel 12. 10. 1656.

²⁸ Duchovný, ktorého hlavnou úlohou bola služba v kostole.

²⁹ *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 23, *Dejiny Spoločnosti Ježišovej...*, s. 119 a 139, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... III. (1641-1665)*, s. 127, 213, 272 a 459, *Matricula Scholasticae...*, fol. 7.

³⁰ V Rakúskej provincii sa nachádzal noviciát (domus probationis) ešte vo Viedni a určitú dobu v Leobene.

³¹ Po skončení štúdií mohol byť jezuita pripustený k tretej probácii. Umožnenie absolvovať tretiu probáciu záviselo od schopností kandidáta a povolenia predstavených. Jezuiti boli vedení inštruktormi tretej probácie (instructores tertiae probationis), skúsenými členmi rádu.

³² *Dejiny Trnavskej univerzity 1635-1777 1992-2010*. Trnava : TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2010, s. 187 a 226, HAVRAN, Ján *Historia domus : dejiny trenčianskeho gymnázia do r. 1948*. In *Pamätnica trenčianskeho gymnázia. 320 rokov trenčianskeho gymnázia, 50 rokov slovenského gymnázia, 20 rokov študentského súboru Trenčan*. Trenčín : Stredná všeobecno-vzdelávacia škola, 1970, s. 51, *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 23, 25, 25a, 38a, 42, 50, 53a, HOLOŠOVÁ, A. *Rektori Trnavskej univerzity*. Trnava : TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2009, s. 34-35, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... II. (1601-1640)*, s. 780.

³³ Špirituál (prefecus spiritualis) poradca rádových predstavených v duchovných veciach.

a examinátorom kandidátov.³⁶ Za jeho pôsobenia je doložený prvýkrát pomocník (socius) magistra novicov, ktorým bol v roku 1657 Alojz Medek.³⁷ V roku 1657 bolo gymnázium kompletne a obsahovalo všetky kurzy, vrátane kurzu rétorov.

L. Vid odišiel do Trnavy, kde od 4. decembra 1664 až do roku 1672 pôsobil ako predstavený kolégia a rektor univerzity, prednášal teológiu, bol dekanom filozofickej fakulty (1668-1669), správcom seminára, spovedníkom, examinátorom iuratus a poradcom.

Piatym rektorom sa stal **Jakub Hanula**³⁸ (15. 7. 1620 Bratislava³⁹ – 4. 9. 1688 Bzovík), ktorý sem prišiel z Viedne, kde v rokoch 1662-1664 bol rektor seminára Pázmána (Alumnatus Collegii Pazmaniani). V Trenčíne účinkoval od 15. decembra 1665 až do 22. apríla 1688. Hanula bol rektorom, arbitrom sporných prípadov a examinátorom kandidátov. Potom pôsobil v Nitre ako misionár.

Nástupcom Hanulu sa stal **Mikuláš Rutkai** (5. 1611 Turiec – 15. 9. 1689 Trenčín),⁴⁰ ktorý sem prišiel z postu predstaveného rezidencie v Kláštore pod Znievom. Rutkai bol rektorom od 22. apríla 1668 do roku 1671. Práve za jeho pôsobenia v roku 1670 navštevoval jezuitské gymnázium tisíci študent. Potom sa vrátil späť do Kláštora pod Znievom, kde pôsobil opäť vo funkcii predstaveného rezidencie.

Po Rutkaiovi sa stal rektorom **Gašpar Sarka**⁴¹ (Zarka, 10. 8. 1635 Luca v Rumunsku - 18. 10. 1683⁴² Hostie, hrad Hrušov) od 8. júla 1671 až do 7. augusta 1674. Do Trenčína prišiel z Trnavy, prednášal etiku, filozofiu a matematiku, súčasne bol prefektom školy, spovedníkom a katechetom. V roku 1671 bol tiež správcom stavby⁴³ a od roku 1673 tiež magistrom novicov. Z Trenčína sa vrátil do Trnavy, kde v rokoch 1675-1683 prednášal teológiu a kanonické právo, ďalej bol examinátorom kandidátov a iuratus, spovedníkom, poradcom, dekanom teologickej fakulty (1676-1677), špirituálom, administrátorom, arbitrom sporných prípadov, exhortátorom, správcom knižnice, predstaveným pre misiu Dácia a kancelárom univerzity. Post rektora Trnavskej univerzity zastával v rokoch 1676-1680.

³⁴ Administrátor (monitor) správca majetkov, ktorý vykonával aj duchovnú službu.

³⁵ Prézes kongregácie (praeses /prefectus/ congregationis), resp. prézes mariánskej kongregácie, duchovného spoločenstva.

³⁶ Examinátor kandidátov (examinator candidatorum), člen komisie, ktorý spolurozhodoval o tom, či kandidáti na vstup do rádu sú vhodní a schopní.

³⁷ Alojz Medek (Medeck, 1623-1664) pochádzal z Valašských Klobouk a po odchode z Trenčína prednášal v Trnave, v Štajerskom Hradci a v Košiciach, kde bol aj dekanom filozofickej fakulty. Posledným jeho pôsobiskom bola Bratislava. LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I-Q*, s. 986.

³⁸ *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 66a, 71 a 154, *Dejiny Spoločnosti Ježišovej...*, s. 126, 220 a 261, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... II. (1601-1640)*, s. 612, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... III. (1641-1665)*, s. 205, 231, 415, 751 a 833, ŠÁTEK, Jozef - DAMBORÁK, Florián - BUCHTA, Ján *Tristo rokov skalického gymnázia*. Skalica : Školská a kultúrna komisia pri MsNV, 1965, s. 19 a 21.

³⁹ LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... II. (1601-1640)*, s. 612, naproti tomu ŠIMONČIČ, J. *Správa z výskumu k dejinám Trnavskej univerzity v Ríme...*, s. 49, vychádzajúc z *Catalogi triennales*, uvádza, že pochádzal z Liptova.

⁴⁰ *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 1, 16a, 22, *Dejiny Spoločnosti Ježišovej...*, s. 140, *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 73a, 75a, 80, 116a, 124a, 128a, 131a, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... V. (1684-1699)*, s. 23, 68, 114 a 342, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars III. R-Z*, s. 1420, *Matricula Scholasticae...*, fol. 43, 48, 53 a 58.

⁴¹ *Austriae necrologia 1665-1685*, fol. 1023-1024, *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 91a, 94, 96, SOMMERVOGEL, Carlos *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus. Tome VII. Roeder - Thonhauser*. Paris : Sociéte bibliographique, 1896, s. 1740, SZINNYEI, József *Magyar irok élete és munkái. XIII. kötet Steiner-Télfy*. Budapest : Kia Ja Hornyánszky V. Akad. Könyvkereskedése, 1909, s. 399, ZELLINGER, A. *Pantheon Tyrnaviense*. Tyrnaviae : Typis soc. s. Adalberti, 1931, s. 15 a 22.

⁴² *Austriae necrologia 1665-1685*, fol. 1023-1024, taktiež LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars III. R-Z*, s. 1649, naproti tomu *Slovenský biografický slovník... V. R-Š*, s. 177 uvádza dátum úmrtia 18. 8. 1683.

⁴³ Správca stavby (prefectus fabricae) dozeral na výstavbu rádoých domov a chrámov.

Po Sarkovi sa stal rektorom trenčiansky rodák⁴⁴ **Ján Čerňanský** (Chernianski, 22. 2. 1637 Trenčín⁴⁵ – 12. 1704),⁴⁶ ktorý sem prišiel, podobne ako jeho predchodca, z Trnavy, kde prednášal etiku, filozofiu, súčasne bol katechétom, svedníkom, špirituálom a préesom kongregácie. Čerňanský tu pôsobil od 7. augusta 1674 až do 10. augusta 1677 ako predstavený kolégia a noviciátu, súčasne bol magistrom novicov. Za jeho účinkovania sa gymnázium dynamicky rozvíjalo. V roku 1675 ho navštevoval 1500. študent a o tri roky neskôr, teda v roku 1678, už dvojtisíci. Z Trenčína odišiel na univerzitu do Košíc prednášať kazuistiku a stal sa tiež dekanom filozofickej fakulty, svedníkom a poradcom.

Michal Škerlec (Scherlicz, 22. 10. 1635 Záhreb – 28. 5. 1687 Záhreb)⁴⁷ pôsobil v Trenčíne od roku 1676 ako pomocník magistra novicov, špirituál, administrátor, svedník, poradca, exhortátor, kronikár kolégia a arbiter sporných prípadov. Rektorom sa stal od 10. (11). augusta 1677⁴⁸ až do roku 1681. Z Trenčína odišiel prednášať na viedenskú univerzitu kazuistiku a apologetiku, súčasne bol svedníkom.

Desiatym rektorom bol rodák z Trenčianskej stolice **Ladislav Permai**⁴⁹ (Permay, Teplička nad Váhom⁵⁰ 23. 2. 1641 - 22. 8. 1698 Košice⁵¹). Predtým prednášal v Trnave etiku. Funkcie rektora a magistra novicov sa ujal od 9. októbra 1681 a účinkoval v nej až do roku 1686. Ďalej bol tiež arbitrom sporných prípadov a exhortátorom. Z Trenčína prešiel do Levoče, kde zastával v rokoch 1687-1689 funkcie predstaveného rezidencie, kazateľa, prefekta školy a svedníka.

Permaiovým nástupcom sa stal **Štefan Réneš** (Renges, 3. 1647⁵² Varaždín - 7. 7. 1699 Bratislava),⁵³ ktorý sem prišiel z Košíc, kde bol kazateľom, operariom a vicerektorom. Réneš bol prvý z trenčianskych rektorov, ktorý tu absolvoval noviciát. Od 4. 8. 1686 do roku 1689

⁴⁴ LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars I. A–H*, s. 200, podľa *Dejiny Spoločnosti Ježišovej...*, s. 160 pochádzal z Čiernej pri Rajci. Čierna pri Rajci bola súčasťou farnosti Rajec. O matrikách evanjelickej cirkvi augsburského vyznania nie sú z tejto doby informácie. Nedokážeme preto verifikovať daný údaj.

⁴⁵ LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars I. A–H*, s. 200, podľa *Dejiny Spoločnosti Ježišovej...*, s. 160 pochádzal z Čiernej pri Rajci. Čierna pri Rajci bola súčasťou farnosti Rajec. O matrikách evanjelickej cirkvi augsburského vyznania nie sú z tejto doby informácie. Nedokážeme preto verifikovať daný údaj. Matrika trenčianskeho jezuitského gymnázia sa zachovala až od roku 1655, a tak nie je možné ani zistiť, či tu študoval.

⁴⁶ BUCHTA, J. *Žiaci skalického jezuitského gymnázia...*, s. 27, *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 32, 73, 99, 103a, 108, MÉSZÁROS, O. *Školská filozofia v bývalom Hornom Uhorsku*. Bratislava : VEDA, 2008, s. 110, PETRUCH, A. *A Trencsén jezsuíta noviciátus anyakönyve*. Budapest, 1942, s. 13.

⁴⁷ *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 108, 110, 112a, 116a, 120a, 127, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... III. (1641-1665)*, s. 432, 547, 587, 603 a 731, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... V. (1684-1699)*, s. 33, 78 a 237, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars III. R–Z*, s. 1559, *Matricula Scholasticae...*, fol. 108, 119 a 131.

⁴⁸ Od 10. 8. 1677 uvádza LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... IV. (1666-1683)*, s. 566 a 663.

⁴⁹ *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 1, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I–Q*, s. 1189, *Matricula Scholasticae...*, fol. 108, 119, 135, 147, 156, 165 a 173, MÉSZÁROS, O. *Školská filozofia...*, s. 207, VARSÍK, Branislav *Národnostný problém trnavskej univerzity*. Bratislava : práce Učené spoločnosti Šafaříkovy, 1938, s. 103 a 202.

⁵⁰ MÉSZÁROS, O. *Školská filozofia...*, s. 207 tvrdí omylom, že sa narodil v Tepličiach.

⁵¹ LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... IV. (1666-1683)*, s. 843, naproti tomu VARSÍK, B. *Národnostný problém...*, s. 103 a 202 uvádza rok úmrtia 1694 a LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I–Q*, s. 1189 píše, že zomrel 22. 2. 1698.

⁵² SZENTPÉTERY, I. *A Bölcsészettudományi Kar Története 1635-1935*. Budapest : Péter-Tudományegyetem, 1935, s. 215, píše, že sa narodil v roku 1643 v Nagyvárade.

⁵³ *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 8, 16, 22, FEJÉR, Georgius *Historia Academiae scientiarum Pázmányane archiepiscopalis ac M. Theresianae regiae literaria...* Budae, 1835, s. 21 a 33, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars III. R–Z*, s. 1363, *Matricula Scholasticae...*, fol. 180, 186 a 195, SZINNYEI, J. *Magyar írók élete és munkái. XI. kötet Popeszkú-Rybay*, 1906, s. 781.

bol predstaveným kolégia a noviciátu v Trenčíne. Súčasne bol magistrom novicov. V roku 1688 navštevoval trenčianske jezuitské gymnázium už tritisíci študent.

Z Trenčína odišiel do Trnavy, kde pôsobil v rokoch 1691-1697 ako správca kolégia Hungarica, poradca, svedník, kazateľ, špirituál, examinátor kandidátov, exhortátor, profesor apologetiky a administrátor.

Imrich Čakáni (4. 11. 1651 Szabar (Zuberbach) Vašská stolica, Maďarsko - 17. 5. 1703 Viedeň)⁵⁴ prišiel do Trenčína z Ostrihomu, kde zastával funkciu predstaveného rezidencie a kazateľa. Od 12. októbra 1689 do roku 1699 bol predstaveným kolégia a noviciátu v Trenčíne, tiež magistrom novicov a exhortátorom. V roku 1694 navštevoval trenčianske jezuitské gymnázium tritisícipäťstý a v roku v roku 1697 štyritisíci študent. Z Trenčína odišiel na svoje posledné pôsobisko do Viedne, kde účinkoval v rokoch 1700-1703 ako zástupca provinciála, monitora a poradcu provincie.

Jeho nástupcom sa stal **Henrich Berzevici**⁵⁵ (Beriewiczzy, 1. 11. 1650⁵⁶ Brezovička – 20. 6. 1713 Banská Bystrica), ktorý sem prišiel z postu predstaveného kolégia v Levoči. V Trenčíne od 12. októbra 1699 do roku 1706 zastával post predstaveného kolégia a noviciátu v Trenčíne, súčasne bol magistrom novicov. Z Trenčína odišiel do Trnavy, kde účinkoval v rokoch 1706-1707 ako vicerektor a exhortátor. Podľa *Catalogus personarum...* pôsobil v Trenčíne v rokoch 1700-1707 a 1709. Keď jezuitov vyhnali z Uhorska, v roku 1707 odišiel do Štajerského Hradca, kde pôsobil aj v roku 1708 ako profesor matematiky, prefekt a svedník. Od 9. decembra 1710 už pracoval vo funkcii predstaveného kolégia a noviciátu v Trenčíne G. Kapi. Berzevici pôsobil v Trenčíne naďalej ako operarius, minister⁵⁷ a správca stavby.

V roku 1708 je uvádzaný ako vicerektor **Jakub Šupka** (Supka, 1. 5. 1657⁵⁸ Prievidza – 8. 7. 1713 Trenčín).⁵⁹ Šupka v Trenčíne účinkoval od roku 1703 až do roku 1712 ako prokurátor,⁶⁰ poradca, svedník a katechéta. V roku 1712 pôsobil ako prefekt školy. V roku 1713 odišiel do Kláštora pod Znievom, kde zastával post predstaveného rezidencie.

Pätnástym rektorom (ak počítame aj J. Šupku) sa stal už spomenutý **Gabriel Kapi** (Capy, 28. 8. 1658 Kapušany - 24. 3. 1728 v Trnave),⁶¹ ktorý sem prišiel z Trnavy, kde pôsobil ako

⁵⁴ *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 26a, 30, 34a, 38a, 41a, 45, 63a, 68, 70a, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... V. (1684-1699)*, s. 1, 45, 316, 369, 422, 478, 534, 590, 646, 702-703, 757 a 813, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars I. A-H*, s. 192, *Matricula Scholasticae...*, fol. 201, 209, 218, 224, 231, 236, 244, 253, 264 a 271, SOMMERVOGEL, C. *Bibliothèque... Tome II. Boulanger – Desideri*, 1891, s. 1712.

⁵⁵ *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 72a, 74a, 79, 92a, *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 124a, HOLOŠOVÁ, A. *Rektori Trnavskej univerzity...*, s. 58-59, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars I. A-H*, s. 94, TIBENSKÝ, J. a kol. *Priekopníci vedy a techniky na Slovensku. I.* Bratislava : Obzor, 1986, s. 74.

⁵⁶ LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars I. A-H*, s. 94, naproti tomu PETRUCH, A. *A Trencsén jezsuita...*, s. 30, uvádza, že sa narodil 1. 11. 1652 v Hamborku pri Brezovici nad Torysou.

⁵⁷ Minister (minister domus) zodpovedal za prevádzku kostola, mal na starosti vonkajšiu disciplínu, hospodárske záležitosti rehoľného domu.

⁵⁸ PETRUCH, A. *A Trencsén jezsuita...*, s. 45, naproti tomu LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars III. R-Z*, s. 1635 tvrdí, že sa narodil 5. 5. 1659.

⁵⁹ *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 38a, 41a, 45, 79, 92a, 93, 102a, 114a, *Dejiny Spoločnosti Ježišovej...*, s. 141, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... VI. (1700-1717)*, s. 304, 400, 448, 495, 543, 640, 708 a 760, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars III. R-Z*, s. 1635, *Matricula Scholasticae...*, fol. 147, 156 a 165.

⁶⁰ Prokurátor (procurator) na starosti svetské veci – správu statkov, zastupovanie rádu pred súdom.

⁶¹ *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 92, 93, 102a, *Catalogus scriptorum SJ qui in collegio academico Tyrnaviensi modo degunt...* ELTE, Egyetemi Könyvtár, Budapest. Manuscript, G. *Historia, G114/II, nestr., Catalogus Personarum...* Pro Anno M. DCC. XVII., s. 30, Pro Anno M. DCC. XIX., s. 18, Pro Anno M. DCC. XXV., s. 23, Pro Anno M. DCC. XXVII., s. 24, Pro Anno M. DCC. XXIX., s. 44, KAZI, F.

kancelár, examinátor iuratus a poradca, správca univerzitnej tlačiarne (do roku 1708) a v roku 1710 tiež ako vicerektor. V Trenčíne účinkoval od 9. 12. 1710 do roku 1713 ako predstavený kolégia a noviciátu v Trenčíne a v roku 1712 bol aj prefektom gymnázia. Súčasne bol magistrom novicov a exhortátorom. Keď ho vystriedal O. Horvát, vrátil sa do Trnavy, kde od 12. januára 1713 do roku 1716 pôsobil ako predstavený kolégia, rektor, exhortátor.

Posledným rektorom v skúmanom období rokov 1645-1714 bol **Ondrej Horvát**⁶² (Horvath, 10. 11. 1660 Varaždín⁶³ – 23. 8. 1727 Trnava), ktorý sem prišiel z Kluže, kde pôsobil ako predstavený rezidencie, operarius a prefekt školy. Od 3. januára 1713 až do mája 1716 účinkoval vo funkciách predstaveného kolégia a noviciátu, magistra novicov. Z Trenčína odišiel do Trnavy, kde bol predstaveným kolégia, rektorom Trnavskej univerzity a exhortátorom.

Tabuľka č. 1 Vek jezuitov vo funkciách rektorov na trenčianskom gymnáziu v rokoch 1649–1714

Funkcia	Vek														
	do 36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50 a viac
Rektor	1	3	4	4	4	4	5	5	4	5	5	3	0	1	21

Funkciu rektora zastávali jezuiti od veku 36 rokov (G. Sarka) až po 60 rokov (M. Rutkai, J. Zedník). Priemerný vek bol okolo 46 rokov (presne 46,8).

Musíme mať na pamäti, že v danej vekovej skupine môžu byť zahrnuté osoby vo veku x-rokov 364 dní. Predpokladáme pritom, že vek jednotlivých osôb v jednej vekovej skupine je rozložený rovnomerne.⁶⁴

Z toho vyplýva, že starších a zoslabnutých členov rádu nepoverovali funkciou rektora. Buď sa venovali len určitej činnosti, alebo žili v dome profesov, alebo boli chorí. Prebendy, udeľovanie funkcií za zásluhy, alebo zo známostí v ráde nemali miesto. Preto tiež bola dôležitá funkcia poradcu, ktorý informoval provinciála o činnosti rektora a zvládání problémov.

Najdlhšie tu pôsobili I. Čakáni a H. Berzeviczi, po deväť rokov, pritom Berzevici bol aj určitú dobu mimo Trenčína, ďalej L. Vid osem rokov, L. Permai päť rokov. Najmenej, necelý jeden rok, tu pôsobil J. Zedník a J. Šupka, čo je najmenej za celú existenciu trenčianskeho kolégia. Priemerne tu pôsobil každý rektor takmer štyri roky (resp. 3,8). Nie každý rok bola funkcia rektora obsadená a napr. v roku 1680 kolégium kvôli stavovskému povstaniu I. Tököliho prerušilo svoju činnosť. Podobne to bolo pri poslednom stavovskom povstaní Františka II. Rákociho. Pri výpočte sme započítali rok pôsobenia rektorovi, ktorý účinkoval v danom roku viac ako sedem mesiacov.

Funkcia rektora, resp. predstaveného noviciátu a magistra novicov, bola veľmi dôležitá a tomu zodpovedal aj vek a skúsenosti mužov, ktorí boli dosadení do tejto funkcie. Piatí účinkovali predtým ako predstavení rehoľných domov (H. Berzevici, I. Čakáni, O. Horvát, J.

Historia universitatis Tyrnaviensis Societatis Jesu. Trnava : Typis Academicis, per L. Berger, 1737, s. 320-323, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I–Q*, s. 680-681, *Matricula Scholasticae...*, fol. 308, 311, 321 a 326.

⁶² *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 114a, 121, 126a, 132a, *Catalogus Personarum...* *Pro Anno M. DCC. XVII.*, s. 23, *Pro Anno M. DCC. XIX.*, s. 9, *Pro Anno M. DCC. XXV.*, s. 19, *Pro Anno M. DCC. XXVII.*, s. 24, *Pro Anno M. DCC. XXVIII.*, s. 46, *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 108, 110, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars I. A–H*, s. 600, *Matricula Scholasticae...*, fol. 326, 348 a 350.

⁶³ LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars I. A–H*, s. 600, naproti tomu PETRUCH, A. *A Trencsén jezsuita...*, s. 40 uvádza dátum narodenia 30. 11. 1660.

⁶⁴ MAUR, E. *Základy historické demografie.* Praha : UK, 1983. s. 91.

Lipai a M. Rutkai, piati pôsobili na univerzite (J. Čerňanský, G. Kapi, L. Permai, Š. Réneš a G. Sarka,)⁶⁵ a šiesti prišli z pastorálnej oblasti (J. Hanula, F. Lipai, M. Škerlec, J. Šupka. L. Vid a J. Zedník).

V protestantskom školstve v Uhorsku nastupovali rektori po skončení školy v lepšom prípade po štúdiách na univerzite. Snažili sa čo najskôr prestať „hltat“ školský prach“ a získať miesto v cirkevnej správe ako diakoni alebo pastori. To znamená, že všetci rektori sa priamo podieľali na vyučovanom procese, zvyčajne vyučovali vyššie triedy. Boli úplne závislí od mestskej rady, ktorá ich zamestnávala. Mestská rada ich dosadzovala a odvolávala. Organizácia protestantskej školy v Trenčíne a jezuitského gymnázia boli odlišné.

Rektori trenčianskeho kolégia predstavovali už zrelé osobnosti v duchu stanov rádu – všetci boli absolventmi teologickej fakulty a po tretej probácii. Podriadení boli provinciálovi, ktorý ich dosadzoval, odvolával a ktorému sa zodpovedali.

Už predtým, najčastejšie po noviciáte alebo po štúdiu na filozofickej (artistickej fakulte), postupne učili všetky kurzy, a tak činnosť školy im bola dôverne známa. Okrem toho niektorí pôsobili ako prefekti školy.

Všetci rektori prešli pastorálnou prácou na rôznych miestach a v rôznych funkciách. Získali životné a pracovné skúsenosti, ktoré boli na nezaplatenie. Je to rozdiel oproti absolventom dnešných pedagogických a filozofických škôl, alebo aj odborných škôl, kde sa často kladie dôraz na akademické vzdelanie. Pedagóga a vedúceho formujú predovšetkým životné a pracovné skúsenosti, z ktorých potom má čo odovzdať ako svojim žiakom, tak i kolegom.

Jezuiti po absolvovaní tretej probácie skladali slávnostné sľuby a stali sa z nich koadjútori (coadiutores spirituales), duchovní pomocníci. Pri skladaní sľubov sa zaväzovali k chudobe, čistote a poslušnosti. Vyším stupňom boli profesi so štyrmi sľubmi (professi quatuor votorum /solemnium), tvorili najmenej početnú skupinu. Tiež bývali označovaní ako „pravi“ jezuiti. Skladali posledné sľuby - chudoby, čistoty, úplnej poslušnosti a štvrtý sľub absolútnej poslušnosti pápežovi. Nie každý jezuita sa tam hlásil, a nie každý bol pripustený k posledným sľubom. V prvom období len traja rektori boli koadjútorami (J. Zedník, M. Rutkai a J. Šupka). Ostatní boli profesmi. Pritom G. Sarka a J. Čerňanský sa stali rektormi v Trenčíne asi rok po zložení posledných sľubov.

V rokoch 1650-1714 v Trenčíne pôsobilo až 37 prefektov školy. Piati z nich (F. Lipai, J. Hanula, L. Permai, G. Kapi a J. Šupka) sa neskôr stali v Trenčíne rektormi.

Nemenej zaujímavou otázkou je národnostná skladba rektorov. Zo 16 rektorov bolo najviac osem Maďarov (J. a F. Lipai, L. Vid, M. Rutkai, G. Sarka, Š. Renéš, I. Čakáni a G. Kapi), šesť Slovákov (H. Berzevici, J. Čerňanský, J. Hanula, L. Permai, J. Šupka a J. Zedník,) a dvaja Chorváti (O. Horvát a M. Škerlec).

Pri rozbere národností musíme zobrať do úvahy, že členovia rádu zapisovali lokalitu, odkiaľ pochádzali. „Gens hungarica“ označuje obyvateľa Uhorska v zmysle stavovskom a štátne politickom, nie teda národnostnom alebo jazykovom. Málokto sa identifikovali s národnosťou, resp. s materinským jazykom. Národnosť bola zostavená na základe jazykovej znalosti, resp. ktorý jazyk ovládal pri vstupe do rádu novic najlepšie, ten je možné považovať za jeho materinský jazyk, hoci to neplatí absolútne. Otázkou zostáva, ku ktorej národnosti by sa daná osoba prihlásila, alebo kým sa z aspektu národnosti cítila sama. Diskutabilné je tiež, ku ktorej národnosti sa daná osoba hlásila, pokiaľ pochádzala z národnostne zmiešaného manželstva. Či by prevažovalo právne stanovisko – postavenie otca, alebo výchova a vzťah k matke.

Noviciát v Trenčíne absolvovali piati rektori zo 16, ktorí tu pôsobili v skúmanom období: Š. Réneš, I. Čakáni, H. Berzevici (len rok 1670, ďalší rok v Leobene), J. Šupka a O. Horvát. L.

⁶⁵ Väčšina akademických funkcionárov okrem prednášania alebo funkcie rektora, vicerektora, kancelára pôsobila tiež v pastorálnej práci ako kazatelia, operariovia, katechéti, spovedníci, atď.

Permai pravdepodobne v Trenčíne vstúpil do rádu 10. septembra 1657, ale noviciát absolvoval vo Viedni.⁶⁶

Ako pedagógovia tu učili J. Čerňanský (v roku 1658 kurzy principistov a parvistov), H. Berzevici (v roku 1682 kurzy rétorov a poetistov, súčasne bol prézesom kongregácie), J. Šupka (v roku 1682 vyučoval kurzy principistov a parvistov, v rokoch 1683-1685 syntaxistov a gramatistov).

V iných funkciách tu predtým pôsobili J. Šupka v rokoch 1692-1695 ako minister, správca chrámu⁶⁷ a sanitárneho zariadenia, spovedník, prokurátor a poradca.

Len H. Berzevici a J. Šupka po skončení účinkovania ako rektora pôsobili v Trenčíne aj ďalej. Berzevici v roku 1710 ako operarius, správca kostola a správca stavby (praefectus fabricae). Požiar v roku 1708 zničil kostol a kolégium jezuitov. „Z kláštora a kostola jezuitov zostali len holé múry.“⁶⁸ Preto funkcia správcu stavby bola veľmi dôležitá. J. Šupka bol zaznamenaný ako chorý (valetudinarius) v roku 1713 a 8. júla toho istého roku tiež zomrel.

Významné postavenie v ráde po odchode z Trenčína dosiahli I. Čakáni ako zástupca provinciála, monitor a poradca provincie, H. Berzevici ako inštruktor tretej probácie (instructor tertiae probationis) v rokoch 1711-1712 v Judenburgu a v roku 1713 v Banskej Bystrici, O. Horvát inštruktor tretej probácie v roku 1726 v Judenburgu. Niektorí sa stali funkcionármi univerzít – G. Kapi, O. Horvát a L. Vid rektormi Trnavskej univerzity, G. Sarka dekanom teologickej fakulty Trnavskej univerzity, J. Čerňanský dekanom filozofickej fakulty v Košiciach, M. Škerlec prednášal kazuistiku a apologetiku na viedenskej univerzite, Š. Reneš apologetiku na Trnavskej univerzite, F. Lipai biblistiku na Trnavskej univerzite, atď. Iní bývalí rektori trenčianskeho kolégia sa stali predstavenými v iných rehoľných domoch – napr. L. Permai v Levoči, M. Rutkai a J. Šupka v Kláštore pod Znievom, atď.

Popri tom mnohí z nich vynikli ako spisovatelia (H. Berzevici, I. Čakáni, G. Kapi, F. Lipai, J. Lipai, G. Sarka, L. Vid,) alebo odborníci – H. Berzevici matematik, O. Horvát znalec liturgiky a obranca pred vplyvom pravoslavia, J. Lipai pomológ, G. Sarka astronóm, atď. Ani jeden z nich však nenapísal dielo priamo z pedagogiky.

Obdobie rokov 1715-1773

V skúmanom období rokov 1715-1773 pôsobilo celkom 160 jezuitov-pedagógov, v tom deväť rektorov. Na rozdiel od predchádzajúceho obdobia na jezuitskom gymnáziu v Trenčíne učil len jeden svetský učiteľ, už zmienený S. Langhofer, ktorý v roku 1715, podobne ako v predchádzajúcom roku, učil kurz principistov a parvistov. Je to tiež jediný svetský učiteľ, ktorý tu pôsobil viac ako jeden rok.

O. Horvát, ako sme už uviedli, pôsobil aj v predchádzajúcom období. Jeho nástupcom sa stal **František Kiriš** (Kiris, 22. 6. 1659 Dobrohošť – 9. 4. 1736 Bratislava),⁶⁹ ktorý sem

⁶⁶ LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I-Q*, s. 1189, naproti tomu VARSÍK, B. *Národnostný problém...*, s. 103 a 202 píše, že vstúpil do rádu vo Viedni. Žiaľ, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... III. (1641-1665)*, s. 545 neuvádza miesta vstupu do rádu. V roku 1655 študoval na trenčianskom jezuitskom gymnáziu Ondrej Permay kurz syntaxistov *Matricula Scholasticae...*, fol. 4, ale to je jediná zmienka o štúdiu členov skúmaného rodu.

⁶⁷ Správca kostola (praefectus ecclesiae) mal na starosti hmotné statky. Často bola táto funkcia spojená so zdravotníckou starostlivosťou (sanitárnym zariadením) praef. Eccl. & San.

⁶⁸ MV SR ŠA v Bratislave, pobočka Trenčín, C II, fol. 10, No. 11. Komplexnejšie sa touto otázkou zaoberal ŠTIBRANÝ, P. Aké škody utrpeli Trenčania za poslednej kuruckej vojny. (Súhrn škôd v meste Trenčíne). In *Vlastivedný zborník Trenčianskeho múzea v Trenčíne*. Bratislava : Slavín, 1970, s. 135-147. Porovnaj DOLINSKÝ, J. Jezuitské školstvo na Slovensku. In *Zborník prednášok zo seminára Gymnaziálne školstvo v Trenčíne : 350. výročie Piaristického gymnázia J. Braneckého. 80. výročie gymnázia L. Štúra*. Trenčín : mesto Trenčín, 2000, s. 44.

⁶⁹ *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 63a, 68, 132a, 137a, 141, 144a, 147a, 150, *Catalogus Personarum...* *Pro Anno M. DCC. XVII.*, s. 22, *Pro Anno M. DCC. XVIII.*, s. 22, *Pro Anno M. DCC. XIX.*, s. 21,

prišiel z Bratislavy, kde účinkoval ako predstavený kolégia, prokurátor, prefekt školy a arbiter sporných prípadov. Od 3. mája 1716 až do roku 1721 účinkoval F. Kiriš v Trenčíne ako predstavený kolégia a noviciátu, súčasne pôsobil ako magister novicov, exhortátor a arbiter sporných prípadov.

Z Trenčína odišiel Kiriš do Trnavy, kde od 18. októbra 1721 do roku 1725 zastával post predstaveného kolégia a rektora univerzity.

Kiriša vystriedal **František Čepeláni** (Csepeleni, 6. 1. 1676 Ráb – 27. 5. 1737 Budín), ktorý predtým pôsobil v Košiciach ako profesor teológie a biblistiky, examinátor iuratus, spovedník, exhortátor, poradca, dekan teologickej fakulty, kancelár a správca knižnice. Rektorem, predstaveným noviciátu, magistrom novicov, exhortátorom a arbitrom sporných prípadov v Trenčíne bol od 28. októbra 1721 až do roku 1728. Z Trenčína odišiel do Bratislavy, kde zastával od 7. novembra 1728 do roku 1731 post predstaveného kolégia a arbitra sporných prípadov.

Jeho nástupcom sa stal **Anton Vanoši** (Vanosi, 26. 6. 1688⁷⁰ Ráb - 11. 4. 1757 Rím),⁷¹ ktorý sem prišiel z Viedne, kde v rokoch 1719-1728 učil kurzy rétorov a poetistov, prednášal filozofiu, logiku a apologetiku na univerzite, bol prézesom kongregácie. Tiež bol zástupcom magistra novicov, spovedníkom, riaditeľom juniorátu, exhortátorom, arbitrom sporných prípadov a poradcom. Rektorem trenčianskeho kolégia, noviciátu a magistrom novicov bol od 31. novembra 1728 do 2. februára 1737. Z Trenčína odišiel za predstaveného rehoľného domu do Bratislavy.

Vanošihu vystriedal **František Kazi**⁷² (Kaszi, 7. 4. 1695 Levice – 11. 6. 1759⁷³ Bratislava), ktorý tiež prišiel z Viedne, kde v roku 1737 zastával post správcu Pázmánea. Kazi pôsobil od 2. februára 1738 až do roku 1742 ako rektor, predstavený noviciátu a magister novicov v Trenčíne. Okrem toho dozeral na čítanie a dišputácie pri spoločnom stolovaní (corrector lectoris primae /secundae/ mensae)

Kazi odišiel do Trnavy, kde zastával funkciu správcu Collegia rubrorum a arbitra sporných prípadov.

Dvadsiatym rektorom trenčianskeho kolégia sa stal **Juraj Imrikovič**⁷⁴ (Imrikovich, 8. 9. 1696 Trnava – 29. 11. 1771⁷⁵ Žilina), ktorý sem prišiel z Kőszegu, kde účinkoval ako vicerektor

Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645..., fol. 110, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I–Q*, s. 726, STOEGER, Ján Nepomuk *Scriptores provinciae Austriacae Societatis Jesu*. Vienna : TYPIS CONGR. MECHIT, 1856, s. 184.

⁷⁰ MÉSZÁROS, O. *Školská filozofia...*, s. 253 uvádza dátum narodenia 30. 6. 1683.

⁷¹ *Catalogus Personarum...* *Pro Anno M. DCC. XXV.*, s. 30, *Pro Anno M. DCC. XXVII.*, s. 30, *Pro Anno M. DCC. XXXIX.*, s. 22, *Pro Anno M. DCC. XXX.*, s. 22, *Pro Anno M. DCC. XXXI.*, s. 22, *Pro Anno M. DCC. XXXII.*, s. 22, *Pro Anno M. DCC. XXXIII.*, s. 22, *Pro Anno M. DCC. XXXIV.*, s. 23, *Pro Anno M. DCC. XXXV.*, s. 22, *Pro Anno M. DCC. XXXVII.*, s. 22, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars III. R–Z*, s. 1760-1761, *Matricula Scholasticae...*, fol. 439, 434, 440, 447, 454, 460, 465, 471 a 474, *Slovenský biografický slovník... VI. zväzok T–Ž*, s. 228.

⁷² *Catalogus Personarum...* *Pro Anno M. DCC. XXXVII.*, s. 28, *Pro Anno M. DCC. XXXVIII.*, s. 22, *Pro Anno M. DCC. XL.*, s. 22, *Pro Anno M. DCC. XLIII.*, s. 24, *Pro Anno M. DCC. XLV.*, s. 19, *Pro Anno M. DCC. XLVII.*, s. 20, *Anno M. DCC. L.*, s. 22, *Anno M. DCC. LII.*, s. 23, *Pro Anno M. DCC. LIII.*, s. 21, *Pro Anno M. DCC. LIV.*, s. 22, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I–Q*, s. 696, *Matricula Scholasticae...*, fol. 477, 481, 482, 487, 490 a 493, MÉSZÁROS, O. *Školská filozofia...*, s. 160, SZINNYEI, J. *Magyar írók élete és munkái. V. kötet Iczés-Kempner*, 1897, s. 1303-1304.

⁷³ *Catalogus Personarum...* *Pro Anno M. DCC. LX.*, s. 55, taktiež LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I–Q*, s. 696, naproti tomu *Slovenský biografický slovník... III. K–L*, s. 55 uvádza roky 1685-1760. MÉSZÁROS, O. *Školská filozofia...*, s. 160 píše, že zomrel 11. 6. 1760.

⁷⁴ *Annuae collegii...*, fol. 121a, 126a, 132a, *Catalogus Personarum...* *Pro Anno M. DCC. XLVII.*, s. 24, *Pro Anno M. DCC. XLIX.*, s. 25, *Pro Anno M. DCC. L.*, s. 1, *Pro Anno M. DCC. LIII.*, s. 32, *Pro Anno M. DCC. LV.*, s. 32, *Pro Anno M. DCC. LVII.*, s. 33, *Pro Anno M. DCC. LX.*, s. 31, *Pro Anno M. DCC. LXI.*, s. 31, *Pro Anno*

a prefekt školy. Rektorem, predstaveným noviciátu a magistrom novicov sa stal od 11. decembra 1742 až do roku 1748. Z Trenčína odišiel do Viedne, kde pôsobil v rokoch 1749-1750, zastával tam post zástupcu provinciála, monitora a poradcu provincie.

Jeho nástupcom sa stal **Michal Fodor**⁷⁶ (10. 11. 1709 Balaton⁷⁷ – 23. 3. 1775 Jäger), ktorý sem prišiel z univerzity v Győri, kde v rokoch 1747-1748 prednášal kanonické právo a apologetiku, pôsobil ako prefekt gymnázia, prézes mariánskej kongregácie, exhortátor a poradca. Rektorem kolégia, predstaveným noviciátu a magistrom novicov v Trenčíne sa stal od 24. februára 1748 až do roku 1762. Z Trenčína odišiel do Jágru, kde pôsobil od 13. decembra 1762 do roku 1767 ako rektor a knihovník.

Ondrej Jaslinský⁷⁸ (Jaszlinski, 1. 9. 1715 Svinná pri Košiciach - 1. 1. 1784⁷⁹ Rožňava) prišiel do Trenčína z Trnavy, kde v rokoch 1752-1762 prednášal logiku, metafyziku, históriu a teológiu na univerzite, súčasne bol kazateľom, examinátorom iuratus, riaditeľom juniorátu, poradcom a svedníkom.

V Trenčíne pôsobil ako rektor a predstavený noviciátu, magister novicov od 27. novembra 1763⁸⁰ až do roku 1767. Z Trenčína odišiel do Viedne, kde v rokoch 1768-1770 zastával funkcie zástupcu provinciála a poradcu.

Posledným rektorem v Trenčíne bol **Martin Preindl** (Praindl, 11. 5. 1712 Ráb – 7. 1. 1781 Ráb).⁸¹ Prišiel sem z Bratislavy, kde bol predstaveným kolégia a prokurátorom v rokoch 1764-1767. V Trenčíne pôsobil ako rektor, predstavený noviciátu a magister novicov od 28. októbra 1767 do roku 1773.

Po zrušení rádu pápežom Klimentom XIV. breve z 20. septembra 1773, bolo gymnázium odovzdané piaristom.⁸² V Trenčíne zostal noviciát až do zrušenia rádu v roku 1773. Aj

M. DCC. LXIII., s. 10, *Pro Anno M. DCC. LXV.*, s. 10, *Pro Anno M. DCC. LXVII.*, s. 46, KACSKOVICS, V. *Catalogus defunctorum quorundam sociorum Jesu post abolitionem*. Kalocsa, Bibliotheca Archiepiscopalis, MS Jn 8/21, fol. 72-73, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I-Q.*, s. 628, *Matricula Scholasticae...*, fol. 350, 493, 497, 500, 503, 506, 509 a 512.

⁷⁵ KACSKOVICS, V. *Catalogus Defunctorum...*, fol. 72 uvádza dátum úmrtia 8. 12. 1770, naproti tomu *Catalogus Personarum...* *Pro Anno M. DCC. LXI.*, s. 57, uvádza 29. 11. 1770. V zápisoch úmrtnej matriky žilinskej farnosti sa záznam o jeho úmrtí nenachádza ani v jednom z uvedených dátumov MV ŠA Bytča, Zbierka cirkevných matrik 1514 X *Liber mortuorum ecclesiae parochiae Solnensis 25. VI. 1767-22. XII. 1825*, fol. 51-52, 56-57.

⁷⁶ *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 170a, *Catalogus Personarum...* *Pro Anno M. DCC. LII.*, s. 26, *Pro Anno M. DCC. LIII.*, s. 25, *Pro Anno M. DCC. LV.*, s. 26, *Pro Anno M. DCC. LVI.*, s. 26, *Pro Anno M. DCC. LVII.*, s. 26, *Pro Anno M. DCC. LVIII.*, s. 26, *Pro Anno M. DCC. LIX.*, s. 26, *Pro Anno M. DCC. LX.*, s. 26, *Pro Anno M. DCC. LXI.*, s. 29, *Pro Anno M. DCC. LXII.*, s. 26, *Pro Anno M. DCC. LXIII.*, s. 2, *Pro Anno M. DCC. LXV.*, s. 2, *Pro Anno M. DCC. LXVI.*, s. 2, *Pro Anno M. DCC. LXVII.*, s. 2, *Pro Anno M. DCC. LXVIII.*, s. 4, *Pro Anno M. DCC. LXIX.*, s. 4, *Pro Anno M. DCC. LXX.*, s. 4, *Pro Anno M. DCC. LXXII.*, s. 2 a 52,

⁷⁷ KACSKOVICS, V. *Catalogus Defunctorum...*, fol. 73 uvádza dátum narodenia 28. 7. 1709 a MÉSZÁROS, O. *Školská filozofia...*, s. 125 píše, že sa narodil 28. 9. 1724.

⁷⁸ *Catalogus Personarum...* *Pro Anno M. DCC. LXIII.*, s. 26, *Pro Anno M. DCC. LXIV.*, s. 27, *Pro Anno M. DCC. LXV.*, s. 27, *Pro Anno M. DCC. LXVI.*, s. 24, *Pro Anno M. DCC. LXVII.*, s. 26, *Pro Anno M. DCC. LXVIII.*, s. 1, *Pro Anno M. DCC. LXIX.*, s. 1, *Pro Anno M. DCC. LXX.*, s. 1, *Encyklopédia Slovenska. II. zväzok E-J*. Bratislava : VEDA, 1978, s. 489, *Lexikón katolíckych kňazských osobností...*, s. 598-599, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I-Q.*, s. 652, ŠÁTEK, J. - DAMBORÁK, F. - BUCHTA, J. *Tristo rokov...*, s. 22,

⁷⁹ *Magyar katolikus lexikon. IV. Homo-J.*, s. 694, uvádza dátum narodenie 1. 1. 1783.

⁸⁰ *Matricula Scholasticae...*, fol. 535, naproti tomu *Catalogus Personarum...* *Pro Anno M. DCC. LXIV.*, s. 27, *Pro Anno M. DCC. LXV.*, s. 28 uvádzajú dátum nástupu do funkcie od 21. 11. 1762.

⁸¹ *Catalogus Personarum...* *Pro Anno M. DCC. LXVIII.*, s. 26, *Pro Anno M. DCC. LXIX.*, s. 27, *Pro Anno M. DCC. LXX.*, s. 27, *Pro Anno M. DCC. LXXII.*, s. 27, *Pro Anno M. DCC. LXXIII.*, s. 27, *Dejiny Spoločnosti Ježišovej...*, s. 109 a 120, KACSKOVICS, V. *Catalogus defunctorum...*, fol. 7, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I-Q.*, s. 1278-1279, *Matricula Scholasticae...*, fol. 542-543, 545 a 547.

⁸² RUŽIČKA, V. c. d., s. 168, píše eufemisticky, že gymnázium „zdedili“.

noviciát zriadili piaristi – popri prievidzskom, aj v Trenčíne.⁸³ Vyhovovalo to osvieteneským reformám cisárovnej a kráľovnej Márie Terézie, ktorá školstvo chápala ako politikum. Podľa jej výroku z roku 1770 škola je a vždy bude politikum – „Die Schule ist und bleibt allezeit ein Politikum.“⁸⁴

Po prevzatí gymnázia piaristami sa stal v decembri 1773 riaditeľom gymnázia exjezuíta **Jonáš Tainai** (Taynay, 10. 5. 1730⁸⁵ Tajná – 1791 Trnava)⁸⁶, ktorý vo funkcii pôsobil až do roku 1775. V roku 1769 bol prefektom školy a v rokoch 1770-1773 správcom šľachtického konviktu.

Tabuľka č. 2 Vek jezuitov vo funkciách rektorov trenčianskeho gymnázia v rokoch 1715–1773

Funkcia	Vek														
	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55 a viac
Rektor	2	2	4	3	3	4	5	6	5	4	4	4	2	2	13

Vek predstavených kolégia bol od 41 rokov (A. Vanoši a M. Fodor) až po 62 rokov (F. Kiriš). Posunul sa teda vek, v ktorom zastávali rektori svoje funkcie. Priemerný vek predstavených kolégia bol takmer 49 rokov (presne 48,9). Posunutie veku sa prejavilo tiež na zvýšení priemerného veku takmer o tri roky (presne 2,8 roka).

Najdlhšie tu pôsobil M. Fodor (15 rokov), čo aj najviac za dobu existencie rehoľného domu, potom A. Vanoši (deväť rokov) a F. Čepeláni (sedem rokov). Najmenej tu účinkoval O. Horvát (dva roky), ale ten pôsobil aj jeden rok v predchádzajúcom období. Priemerne tu pôsobil jeden rektor asi 6 rokov (presne 6,3), čo je nárast o 2,2 roka. Otázkou zostáva, prečo sa tak dialo. Všimol si to už autor state o komárňanskej rezidencii, ktorý sa domnieva, že to bolo z dôvodu pôsobenia predstavených rezidencie aj ako mestských farárov a asi aj z ohľadu na potreby diecézy.⁸⁷ Bol to jav, ktorý môžeme pozorovať aj v iných rehoľných domoch, že v 18. storočí zostávali jezuiti účinkovať na tom istom mieste viac rokov, aj desať, neprechádzali z roka na rok, alebo po dvoch rokoch na nové pôsobisko.

Podobne ako v prvom, ani v druhom období sa nestalo, že by niektorý z rektorov pôsobil vo funkcii rektora v dvoch obdobiach. S týmto javom sa ale stretávame aj na iných kolégiách. Len z rektorov trenčianskeho kolégia pôsobili ako rektori kolégia v Trnave dvakrát – L. Vid (v rokoch 1664-1668 a v rokoch 1685-1686), G. Kapi (v roku 1709 a v rokoch 1713-1715), V. Tapolčáni (v rokoch 1719-1721 a v roku 1729), ako rektor košického kolégia Ladislav Permai (v rokoch 1690-1693 a v rokoch 1697-1698).

⁸³ *Tamže*, s. 162.

⁸⁴ PŠENÁK, J. Školstvo na Slovensku..., s. 19.

⁸⁵ MÉSZÁROS, O. *Školská filozofia...*, s. 241 píše, že sa narodil 7. 5. 1730.

⁸⁶ *Catalogus Personarum...* Pro Anno M. DCC. XLVII., s. 33, Pro Anno M. DCC. L., s. 29, Pro Anno M. DCC. LIII., s. 41, Pro Anno M. DCC. LIV., s. 5, Pro Anno M. DCC. LV., s. 5, Pro Anno M. DCC. LVI., s. 5, Pro Anno M. DCC. LVII., s. 5, Pro Anno M. DCC. LVIII., s. 6, Pro Anno M. DCC. LIX., s. 5, Pro Anno M. DCC. LX., s. 5, Pro Anno M. DCC. LXI., s. 48, Pro Anno M. DCC. LXII., s. 3, Pro Anno M. DCC. LXIII., s. 29, Pro Anno M. DCC. LXIV., s. 46, Pro Anno M. DCC. LXV., s. 28, Pro Anno M. DCC. LXVI., s. 5, Pro Anno M. DCC. LXVII., s. 5, Pro Anno M. DCC. LXVIII., s. 5, Pro Anno M. DCC. LXIX., s. 27, Pro Anno M. DCC. LXX., s. 27, Pro Anno M. DCC. LXXI., s. 27, Pro Anno M. DCC. LXXII., s. 27, Pro Anno M. DCC. LXXIII., s. 27, *Dejiny Spoločnosti Ježišovej...*, s. 120, 123 a 483, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars III. R–Z*, s. 1679-1680, *Matricula Scholasticae...*, fol. 542, 548, 550-551, SZENTPÉTERY, I. *A bölcsészetaudományi kar...*, s. 600.

⁸⁷ *Dejiny Spoločnosti Ježišovej...*, s. 144.

Podľa národností boli siedmi rektori Maďari (F. Čepeláni, M. Fodor, O. Jaslinský (?), F. Kazi, F. Kiriš, M. Preindl, A. Vanoši⁸⁸), po jednom Slovákov (J. Imrikovič) a Chorvátovi (O. Horvát).

Noviciát v Trenčíne absolvovali siedmi rektori (O. Horvát, F. Kiriš, F. Čepeláni, J. Imrikovič, M. Fodor, O. Jaslinský a M. Preindl). Ostatní dvaja rektori (A. Vanoši a F. Kazi) absolvovali noviciát vo Viedni. Okrem zmienených dvoch rektorov, ostatní prišli do prostredia, ktoré už dobre poznali.

Niektorí z rektorov v Trenčíne pôsobili aj predtým - F. Kiriš v rokoch 1697-1698 ako zástupca magistra novicov, špirituál, prefekt školy (v roku 1698), examinátor kandidátov, arbiter sporných prípadov, exhortátor, spovedník a kronikár kolégia, J. Imrikovič v roku 1735 ako slovenský kazateľ, spovedník, exhortátor, poradca a operarius.

Predtým pôsobili ako predstavení rehoľných domov (vicerektori) O. Horvát, J. Imrikovič, F. Kiriš, M. Preindl, ako akademickí funkcionári alebo profesori na univerzite F. Čepeláni, A. Vanoši, alebo pôsobili v pastorálnej práci M. Fodor, O. Jaslinský, F. Kazi. Všetci deväť rektorov, pôsobiaci v rokoch 1715-1773, boli profesmi so štyrmi sľubmi.

Zaujímavé je pozorovať ďalšie pôsobenie trenčianskych rektorov. Najvýznamnejšiu funkciu zo všetkých rektorov dosiahol A. Vanoši, ktorý sa stal provinciálom a v rokoch 1752-1757 asistentom pre nemeckú provinciu v Ríme. J. Imrikovič sa stal v rokoch 1749-1750 zástupcom provinciála, monitorom a poradcom provincie, O. Jaslinský zástupcom provinciála a poradcom, F. Kiriš a O. Jaslinský zastávali funkciu rektora Trnavskej univerzity, F. Čepeláni a M. Fodor boli rektormi košickej univerzity, atď.

Niektorí vynikli ako spisovatelia (F. Čepeláni, J. Imrikovič, F. Kazi, F. Kiriš, A. Vanoši), alebo odborníci – historik F. Kazi.

Záver

Na jezuitskom gymnáziu v Trenčíne v skúmanom období rokov 1649-1773 pôsobilo v jednotlivých rokoch celkom 24 rektorov, do ktorých započítavame aj vicerektora J. Šupku, ktorý reálne túto funkciu vykonával. Najmladší rektor mal 36 rokov (G. Sarka) a najstarší dvaja rektori (M. Rutkai a J. Zedník) dosiahli vek 60 rokov. Priemerný vek rektorov bol 46 rokov (presne 46,1). Priemerne tu pôsobil jeden rektor asi päť rokov (presne 4,9).

Do funkcií rektorov provinciál dosadzoval skúsených a spoľahlivých mužov, ktorí do Trenčína prišli buď z postu predstaveného iného rehoľného domu, alebo z univerzít, kde boli akademickými funkcionármi a profesormi, alebo z pastorálnej práce.

Rektori trenčianskeho kolégia predstavovali už zrelé osobnosti v duchu stanov rádu – všetci boli absolventmi teologickej fakulty a po tretej probácii. Už predtým, najčastejšie po noviciáte alebo po štúdiu na filozofickej (artistickej fakulte), postupne učili všetky kurzy, a tak činnosť školy im bola dôverne známa. Okrem toho niektorí pôsobili ako prefekti školy.

Všetci rektori prešli pastorálnou prácou na rôznych miestach a v rôznych funkciách. Do funkcie rektorov prichádzali s bohatými životnými a pracovnými skúsenosťami. Z funkcie rektora trenčianskeho kolégia odchádzali potom jezuiti za predstavených iných rehoľných domov, na univerzity, alebo do riadiacich funkcií rádu. O tom svedčí i to, že z 24 rektorov len traja, tj. 12,5 % boli koadjútormi, ostatní boli profesmi so štyrmi sľubmi.

Na rozdiel od rektorov protestantských škôl, boli to „riadiaci pracovníci“, nezávislí od mestskej rady, ale len od provinciála. Ich povinnosťou bola služba v duchu rádu, a nie snaha nájsť si výhodné zamestnanie v mestskej rade, založiť si rodinu, alebo odísť na prestížnejšiu funkciu duchovného v cirkevnej správe, ako u protestantských rektorov.

⁸⁸ A. Vanoši predstavuje práve problém pri určovaní národnosti. Jeho otec bol totiž – ako napovedá priezvisko – Talian.

Z 24 rektorov boli 15 Maďari (I. Čakáni, F. Čepeláni, M. Fodor, O. Jaslinský (?), G. Kapi, F. Kazi, F. Kiriš, J. a F. Lipaiovci, M. Preindl, M. Rutkai, G. Sarka, Š. Renéš, A. Vanoši a L. Vid), siedmi Slováci (H. Berzevici, J. Čerňanský, J. Hanula, J. Imrikovič, L. Permai, J. Šupka a J. Zedník,) a dvaja Chorváti (O. Horvát a M. Škerlec).

Nenašli sme zatiaľ ani denník niektorého z rektorov, aký napr. si písal prvý rektor Trnavskej univerzity Juraj Dobronocký (1588-1649),⁸⁹ ktorý by lepšie osvetlil ich pedagogické pôsobenie a objasnil, akí to boli odborníci na poli pedagogiky. Kroniky nachádzajúce sa v Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár v Budapešti sú mimoriadne skúpe na skúmanú problematiku.

Môžeme len vychádzať z „*Ratio atque institutio studiorum...*“, ktoré predpisovalo ich povinnosti a postoje. To bol však ideál a povinnosť ho dodržiavať. Každý jednotlivec do neho vsúval svoje osobitné charakterové vlastnosti, svoje „ja“.

Bližšie informácie sa pravdepodobne nachádzajú v jezuitskom archíve v Ríme, ktorý bude nevyhnutným kľúčom k ďalšiemu poznaniu jezuitského školstva v Uhorsku do zrušenia rádu. Hoci mnohí rektori napísali aj literárne diela nielen náboženského, ale aj vedeckého charakteru, ani jeden z nich nenapísal dielo čisto pedagogického charakteru.

Rektori jezuitského gymnázia v Trenčíne v rokoch 1649-1773

Na jezuitskom gymnáziu v Trenčíne v skúmanom období rokov 1649-1773 pôsobilo v jednotlivých rokoch celkom 24 rektorov. Najmladší rektor G. Sarka mal 36 rokov a najstarší dvaja rektori M. Rutkai a J. Zedník dosiahli vek 60 rokov. Priemerný vek rektorov bol 46 rokov (presne 46,1). Priemerne tu pôsobil jeden rektor asi päť rokov (presne 4,9). Najdlhšie tu pôsobil M. Fodor 15 rokov a najkratšie J. Zedník necelý rok.

Do funkcií rektorov provinciál dosadzoval skúsených a spoľahlivých mužov, ktorí do Trenčína prišli buď z postu predstaveného iného rehoľného domu, alebo z univerzít, kde boli akademickými funkcionármi a profesormi, alebo z pastorálnej práce.

Rektori trenčianskeho kolégia predstavovali už zrelé osobnosti v duchu stanov rádu – všetci boli absolventmi teologickej fakulty a po tretej probácii. Už predtým, najčastejšie po noviciáte alebo po štúdiu na filozofickej (artistickej fakulte), postupne učili všetky kurzy a tak činnosť školy im bola dôverne známa. Okrem toho niektorí pôsobili ako prefekti školy.

Všetci rektori prešli pastorálnou prácou na rôznych miestach a v rôznych funkciách. Do funkcie rektorov prichádzali s bohatými životnými a pracovnými skúsenosťami. Z funkcie rektora trenčianskeho kolégia odchádzali potom jezuiti za predstavených iných rehoľných domov, na univerzity alebo do riadiacich funkcií rádu. O tom svedčí i to, že z 24 rektorov len traja, tj. 12,5 % boli koadjútormi, ostatní boli profesmi so štyrmi sľubmi.

Postavenie rektorov trenčianskeho kolégia bolo špecifické, pretože sa tu nachádzal noviciát. Jezuiti považovali funkciu magistra novicov za veľmi dôležitú. V Uhorsku existovali noviciáty v Trenčíne a vo Viedni. Zaujímavé je, že nikdy sa nestalo, aby jeden a ten istý magister novicov pôsobil aj v Trenčíne, aj vo Viedni.

Na rozdiel od rektorov protestantských škôl, boli to „riadiaci pracovníci“, nezávislí od mestskej rady, ale len od provinciála. Ich povinnosťou bola služba v duchu rádu, a nie snaha nájsť si výhodné pracovné miesto, založiť si rodinu, alebo odísť na vynikajúce miesto v cirkevnej správe, ako u protestantských rektorov. Na rozdiel do protestantských rektorov tiež neučili.

Z 24 rektorov boli 15 Maďari (I. Čakáni, F. Čepeláni, M. Fodor, O. Jaslinský (?), G. Kapi, F. Kazi, F. Kiriš, J. a F. Lipaiovci, M. Preindl, M. Rutkai, G. Sarka, Š. Renéš, A. Vanoši, L.

⁸⁹ DROBĚNOVÁ, Z. Denník prvého rektora Trnavskej Univerzity Juraja Dobronockého. In *Jezuitské školstvo včera a dnes : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencii 12. októbra 2006 v Trnave*. Bratislava – Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 63-73.

Vid), siedmi Slováci (H. Berzevici, J. Čerňanský, J. Hanula, J. Imrikovič, L. Permai, J. Šupka, J. Zedník,) a dvaja Chorváti (O. Horvát a M. Škerlec).

Príloha:

Tabuľka č. 3 Rektori trenčianskeho jezuitskeho gymnázia v rokoch 1649–1773

Meno a priezvisko	Roky pôsobenia
Ján Lipai	1649-1652
František Lipai	1653-1655
Ján Zedník	17. 10. 1655-29. 9. 1656
Ladislav Vid	29. 9. 1656-1664
Jakub Hanula	15. 12. 1665-1668
Mikuláš Rutkai	22. 4. 1668-1671
Gašpar Sarka	8. 7. 1671-1674
Ján Čerňanský	7. 8. 1674-1677
Michal Škerlec	10. 8. 1677-1679, 1681
Ladislav Permai	9. 10. 1681-1686
Štefan Réneš	4. 8. 1686-1689
Imrich Čakáni	12. 10. 1689-1699
Henrich Berzevici	12. 10. 1699-1707, 1709
Jakub Šupka ⁹⁰	1708
Gabriel Kapi	9. 12. 1710-1713
Andrej Horváth	3. 1. 1713-1716
František Kiriš	3. 5. 1716-1721
František Čepeláni	28. 10. 1721-1728
Anton Vanoši	3. 11. 1728-1737
František Kazi	2. 2. 1738-1742
Juraj Imrikovič	11. 12. 1742-1748
Michal Fodor	24. 2. 1748-1762
Andrej Jaslinský	28. 11. 1762-1767
Martin Preindl	28. 10. 1767-1773
Jonáš Tajnai	1773 (resp. do roku 1775)

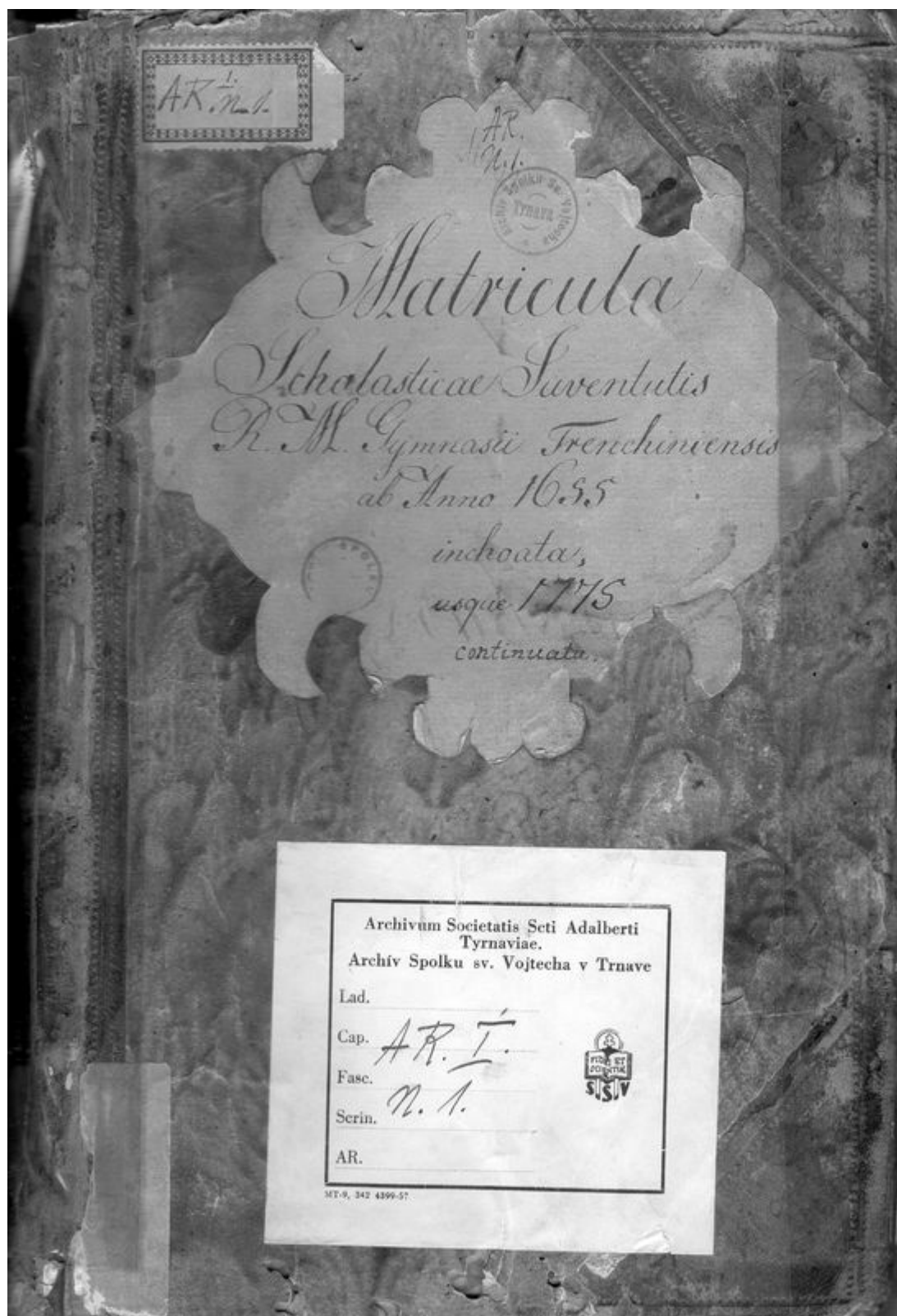
PhDr. et ThMgr. Libor Bernát, CSc.

Je absolventom Filozofickej fakulty MU v Brne, odbor história, filozofia, ETF UK v Prahe – teológia. Kandidatúru absolvoval na Filozofickej fakulte UK v Prahe. Pôsobí ako výskumný pracovník na Ústave inžinierskej pedagogiky a humanitných vied Materiálovotechnologickej fakulty STU v Trnave. Zaoberá sa najmä dejinami školstva v 16. a 17. storočí, osobnosťou J. Kvačalu.

Kontakt:

Ústav inžinierskej pedagogiky a humanitných vied MTF STU Trnava
Paulínska 16
917 24 Trnava
libor.bernat@stuba.sk

⁹⁰ J. Šupka mal oficiálne titul vicerektora.

Obr. 5 –

Titulná strana matriky trencianskeho jezuitskeho gymnázia, ktorá je uložená v SSV v Trnave.

Rané práce Jozefa Máteja (1944 – 1947)

Vladimír Michalička

Abstrakt

Štúdia podáva charakteristiku a hodnotenie publicistických prvotín Jozefa Máteja, popredného slovenského historika pedagogiky, ktorými sa prezentoval v tlači v rokoch 1944 až 1947. Charakterizuje ich tematickú, žánrovú a obsahovú stránku. Osobitne si všíma články s výchovnou a školskou problematikou, osobitne najvýznamnejšiu štúdiu z tohto obdobia o Komenského Informatóriu školy materskej, ktorá predznamenalala neskoršiu oblasť jeho vedeckého záujmu a ku ktorej sa v ďalších desaťročiach neustále vracal.

Kľúčové slová

Mátej, dejiny pedagogiky, publicistika, Novohradské hlasy, Komenský, Informatórium školy materskej.

Jozef Mátej (1921 – 1987) patrí k významným osobnostiam slovenskej pedagogiky, k najvýznamnejším predstaviteľom historikov pedagogiky na Slovensku. Jeho dielo zahŕňa vyše 600 bibliografických jednotiek pozostávajúce z knižných monografií, štúdií, článkov, recenzií a pod.) a stalo sa už predmetom monografického spracovania (Miháľechová, M.: Život a dielo Jozefa Máteja. Bratislava 2008. 171 s. ISBN 978-80-893281-7-8).

Vedeckú literárnu tvorbu Jozefa Máteja možno rozdeliť do troch hlavných etáp. V prvej z nich (50. roky 20. st.) sa Mátej prezentoval menšími informatívnymi a recenznými príspevkami predovšetkým v Učiteľských novinách, Jednotnej škole, Za socialistickú šľoku, Rodina a škola, profiluje sa predovšetkým tematikou školstva obdobia vojnovnej Slovenskej republiky a účasťou učiteľov v protifašistickom období a z tejto problematiky publikuje v rokoch 1958 a 1960 aj dve knižné práce. Pre druhú etapu (60. a prvá pol. 70. rokov 20. st.) je charakteristické tematické rozšírenie Mátejovej tvorby a jej vyvrcholenie: vzniká jeho práca o Jánovi Kvačalovi (1962), vysokoškolské učebné texty dejín školstva a pedagogiky (1970, 1972), podieľa sa na kolektívnej vysokoškolskej učebnici Dejiny českej a slovenskej pedagogiky (1976), celý rad štúdií v zborníkoch, kolektívnych dielach a v pedagogických časopisoch. Záverečnú etapu (druhá pol. 70. a 80. roky 20. st.) tvoria už práce, ktoré sú zväčša výt'ahmi skorších prác, osobitnú skupinu však tvoria početné medailóny učiteľov a pedagógov uverejňovaných pri životných jubileách a úmrtiach.⁹¹

Aj v uvedenej práci Márie Miháľechovej je zachytená skutočnosť, že v prvých rokoch svojho učiteľského pôsobenia v rodnom kraji sa chytá pera a začína uverejňovať prvé novinové články. Ich hodnota je dobovo výrazne podmienená a tematicky ešte nesmeruje výraznejšie k jeho budúcej vedeckovýskumnej špecializácii. Predstavuje však ouvertúru jeho vlastného vedeckého literárneho diela – ide o 32 doteraz známych novinových článkov uverejnených počas štyroch rokov (1944 – 1947) v regionálnej tlači. Z tohto aspektu je vhodné – v záujme dôkladnejšieho poznania jeho diela – neobísť ani túto Mátejovu publicistickú epizódu, nakoľko dokladá jeho angažovanosť a úsilie sformulovať svoj názor na dobovo aktuálne spoločenské dianie, v rámci ktorej si overoval schopnosť písomne sa vyjadrovať na dané témy.

⁹¹ Jozef Mátej. Personálna bibliografia. Zost. V. Michalička. Bratislava: ÚIPŠ 1993. 82 s. ISBN 80-7098-004-4.

V roku 1944, počas Slovenského národného povstania začal Jozef Mátej prispievať do dvoch povstaleckých periodík – Ohňom a mečom a Hlas národa.⁹² Ide o 12 príspevkov, v ktorých sa autor venuje aktuálnym vojensko-politickým a strategickým udalostiam. Takými sú napr. príspevky Smutné výročie (o výročí Mníchovskej dohody z roku 1938), S najväčším pokojom (o aktuálnom vývoji partizánskej vojny). Vo viacerých príspevkoch sa dotýka podobných tém, ale stvárňuje ich v ironickom tóne (Romel oslepol, Festung Európa, Anglicko dosnívalo) a dvoch príspevkoch sa pokúsil o beletristický žáner, napr. Partizánka Dita, v ktorom opísal lyricky spracoval osud partizánky v poľnom lazarete. Jeden príspevok má podobu básne (Partizánka Tamara).

Po skončení II. svetovej vojny pokračoval Jozef Mátej v publicistickej aktivite v regionálnej tlači. Naplno ju rozvinul ako pravidelný dopisovateľ týždenníka Novohradský hlas, ktorý od roku 1945 vydával Mestský národný výbor v Lučenci.⁹³ Jozef Mátej v ňom uverejnil v rokoch 1945 až 1947 celkovo 20 článkov a správ. Z obsahového hľadiska možno v nich vyčleniť články informatívneho charakteru, komentáre udalostí miestneho až celoštátneho významu (napr. Potreba stálej divadelnej scény pre stredné a južné Slovensko, Správa o programe Národného frontu Čechov a Slovákov). Ďalšiu skupinu tvoria jeho príspevky k historickým výročiam a jubileám (napr. Pán prezident šesťdesiatjedenročný, Druhé výročie invázie, Spomíname..., Veľké jubileum a pod.). Na stránkach spomenutého periodika uverejnil aj články, ktoré majú ráz historických drobnícok a úvah (Ako skončil Hitler? Lučenec-Losonc-Lučenec, Slovo na čase a pod.). V obširnejšom článku, ktorý možno nazvať aj črtou - Obeť rodičov priniesla šťastie dieťatku sa pokúsil rozviesť mravoučný príbeh o nenaplnenej láske dvoch mladých ľudí. Podobne v článku, pre ktorý si požičal známy Štúrov výrok „Málo troviť – veľa tvoriť“ sa pozastavuje nad niektorými negatívnymi spoločenskými javmi v druhom roku povojnového života mesta.

Z hľadiska vtedajšej učiteľskej profesie a budúceho pedagogického zamerania Jozefa Máteja si zaslúži pozornosť niekoľko informatívnych článkov so školskou tematikou (Okresná učiteľská porada v Lučenci, Koniec školského roku, Na začiatku školského roku). Najvýznamnejším však je bezosporu článok uverejnený na pokračovanie pod názvom Komenského rady matkám. V tomto článku, ktorý možno už nazvať aj krátkou štúdiou ide o detailnejší metodický komentár hlavných výchovných zásad predškolskej výchovy ako ich pretlmočil z diela J. A. Komenského Informatórium školy materskej. Podobne si Komenského myšlienkami o význame práce v živote človeka pomáha aj v úvahe Práca – povinnosť.

Z viacerých Mátejevých publicistických príspevkov zaznieva kritika niektorých spoločenských neuduhov a mravných nešvárov, ktoré sa vyskytli v prvých rokoch po skončení vojny. V medailónoch E. Beneša a M. R. Štefánika je výrazne cítiť jeho československé presvedčenie. Je príznačné, že písanie medailónov jubilantov- učiteľov a pedagógov sa stalo jedným z charakteristických žánrov jeho neskoršej vedeckej publikačnej tvorby, ktoré dokázal doviesť na vysokú odbornú a faktografickú úroveň.

Mátejev publicistický štýl v uvedených rokoch je veľmi striedmy. Časť článkov podpísal svojim plným menom, pri ďalších použil pseudonymy (Jozef L. Máj, Jozef Mráz) či značky (-joma-, jm).

Aj keď nepreceňujeme hodnotu Mátejevých novinových príspevkov z rokov 1944 až 1947, predsa signalizujú niektoré budúce smery jeho tvorivých aktivít. Predovšetkým je zrejmé, že Jozef Mátej už v tomto období mal ambíciu prežívané udalosti každodenného života zachytiť a pretlmočiť ich širšej verejnosti. Z jednotlivých príspevkov je zjavné, že citlivo vnímal všetky udalosti, dokázal si na ne sformulovať svoj názor a písomne ho vyjadriť. V rámci publicistiky si osvojil striedmy písomný prejav. Aj keď sa pokúsil o umelecké žánre, v nich sa jeho pero neosvedčilo a v neskoršom období ich ani neuplatňoval.

⁹² Povstalecké periodiká, vychádzali v rokoch 1944 a 1945.

⁹³ Novohradský hlas, orgán Mestského národného výboru v Lučenci, vychádzal v rokoch 1945 – 1948.

Najzreteľnejším signálom budúceho odborného zamerania je však skutočnosť, že vo viacerých príspevkoch sa začal (hoci len pozvoľne, celkovo v siedmich príspevkoch) venovať školskej a pedagogickej tematike, na ktorú nadviazal od roku 1949 príspevkami v Pedagogickom zborníku a Jednotnej škole. Predurčovalo ho k tomu jednak vlastná profesijná dráha učiteľa, ale aj rodinné zázemie, keďže obaja jeho rodičia boli učiteľmi. Vzhľadom na evanjelické prostredie (spolovice české) bolo tiež viac-menej jasné, že medzi témami bolo aj spracovanie, presnejšie komentár Komenského Informatória, pedagogickej osobnosti, ku ktorej sa neskôr pravidelne vracal.

Bibliografia publicistických príspevkov Jozefa Máteja v rokoch 1944 - 1947:

1. Anglicko dosnivalo. Hlas národa, 1944, č. 28 (roč. 2), s. 2.
2. Festung Europa. Hlas národa, 1944, č. 18 (roč. 2), s. 2.
3. Nem, nem, soha. Ohňom a perom, 1944, č. 20 (roč. 1), s. 8.
4. Nepriatelia. Ohňom a perom, 1944, č. 9 (roč. 1), s. 19.
5. O svätom Václavovi. Hlas národa, 1944, č. 28 (roč. 2), s. 3.
6. Partizánka Dita. Hlas národa, 1944, č. 10 (roč. 2), s. 3.
7. Posol zo zasnežených hôr. Hlas národa, 1944, č. 16 (roč. 2), s. 3.
8. Partizánka Tamara. Hlas národa, 1944, č. 18 (roč. 2), s. 3.
9. Romel oslepol. Hlas národa, 1944, č. 33 (roč. 2), s. 3.
10. S najväčším pokojom. Hlas národa, 1944, č. 36 (roč. 2), s. 3.
11. Smutné výročie. Hlas národa, 1944, č. 34 (roč. 2), s. 1.
12. Včera. Hlas národa, 1944, č. 27 (roč. 2), s. 3.
13. Ako skončil Hitler. Novohradský hlas, 1945, č. 14 (roč. 1), s. 6.
14. Pán prezident šesťdesiatjedenročný. Novohradský hlas, 1945, č. 9 (roč. 1), s. 1-2.
15. Potreba stálej divadelnej scény pre stredné a južné Slovensko. Novohradský hlas, 1945, č. 27 (roč. 1), s. 3.
16. Slovo na čase. Novohradský hlas, 1945, č. 16 (roč. 1), s. 3.
17. Správa o programe Národného frontu Čechov a Slovákov. Novohradský hlas, 1945, č. (roč. 1), s. 1-2.
18. Druhé výročie invázie. Novohradský hlas, 1946, č. 24 (roč. 2), s. 3.
19. Komenského rady matkám. Novohradský hlas, 1946, č. 5 (roč. 2), s. 2.
20. Komenského rady matkám. Novohradský hlas, 1946, č. 7 (roč. 2), s. 3.
21. Lučenec – Losonc – Lučenec. Novohradský hlas, 1946, č. 47 (roč. 2), s. 3.
22. Okresná učiteľská porada v Lučenci. Novohradský hlas, 1946, č. 23 (roč. 2), s. 1.
23. Práca – povinnosť. Novohradský hlas, 1946, č. 47 (roč. 2), s. 3.
24. Prevýchova národa. Novohradský hlas, 1946, č. 12 (roč. 2), s. 2.
25. Spomíname... Novohradský hlas, 1946, č. 18 (roč. 2), s. 2.
26. Veľké jubileum. Novohradský hlas, 1946, č. 23 (roč. 2), s. 2.
27. Koniec školského roku. Novohradský hlas, 1947, č. 26 (roč. 3), s. 1.
28. Málo troviť, veľa tvoriť. Hlas národa, 1947, č. 23 (roč. 2), s. 1.
29. Na začiatku školského roku. Novohradský hlas, 1947, č. 36 (roč. 3), s. 1.
30. Neodsudzujme! Novohradský hlas, 1947, č. 36 (roč. 3), s. 1.
31. Obeť rodičov priniesla šťastie deťom. Novohradský hlas, 1947, č. 41 (roč. 3), s. 5.
32. Šestnásť rokov od odovzdania mohyly na Bradle. Hlas národa, 1947, č. 23 (roč. 2), s. 2.

Použitá literatúra:

Mihálechová, M.: Život a dielo Jozefa Máteja. Bratislava: Infopress, 2008. 171 s. ISBN 978-80-893281-7-8,

Michalička, V.: Jozef Mátej. Personálna bibliografia. Bratislava: ÚIPŠMT, 1993. 82 s. ISBN 80-7098-004-4.

PhDr. Vladimír Michalička, CSc.

Absolvoval v roku 1977 štúdium odboru výchova a vzdelávanie dospelých na FFUK, od roku 1984 pracuje ako odborný pracovník – kurátor Múzea školstva a pedagogiky v Bratislave. Jeho záujmovou oblasťou sú dejiny školstva a pedagogiky na Slovensku, osobitne história školstva a pedagogiky 19. a 20. storočia. Je autorom viacerých monografií, napr. Dejiny oravského školstva (Bratislava 2000), ale aj zostavovateľom viacerých zborníkov, autorom časopiseckých štúdií a článkov.

Kontakt:

Múzeum školstva a pedagogiky

Hálova 16, 851 01 Bratislava 5

vlado0123@azet.sk

Š K O L S K É M Ú Z E J N Í C T V O

Maturitné oznámenia ako hmotný doklad o strednej škole a jej študentoch Vladimír Michalička

Abstrakt

Rozbor zbierkového fondu Múzea školstva a pedagogiky v Bratislave, charakteristika po stránke formálnej, grafickej a obsahovej, osobitosti a rarity maturitných oznámení.

Kľúčové slová

maturitné oznámenie, hmotný doklad, motto.

Jednou z tematických skupín, ktoré uchováva Múzeum školstva a pedagogiky vo svojom fonde, sú aj drobné tlačé, označované ako maturitné (stužkové) oznámenia. Sú múzejne zaujímavé nielen pre svoje nápadité grafické stvárnenie, ale aj ako dobový dokument o jednotlivých školách, profesoroch, študentoch, dokument z iného pohľadu predstavujúci život študenta strednej školy. Zbierka maturitných oznámení vznikla v posledných rokoch, počtom nie je rozsiahla (predstavuje niečo vyše 250 jednotiek), zahŕňa obdobie od roku 1940 do súčasnosti. Získali sme ich predovšetkým ako akvizíciu rôznych darcov.⁹⁴

Stužkové slávnosti patria k novším školským tradíciám a súvisia predovšetkým so vznikom gymnázií a stredných odborných škôl, najmä v povojnovom období. Podľa slov etnografky Viery Feglovej možno počiatky tejto tradície hľadať v živote študentov Baníckej školy v Banskej Štiavnici v 19. storočí, kam táto tradícia prenikla z Kutnej Hory a z Nemecka.⁹⁵ Za I. ČSR veľmi blízke boli dnešným stužkovým slávnostiam stredoškolské študentské plesy a študentské majálesy. K najstarším z nich patria plesy a majálesy na Československom štátnom vyššom gymnáziu v Trenčíne, kde sa konali už od školského roku 1923/24.⁹⁶ Najmä od 60. rokov 20. storočia sa stužková slávnosť, pripínanie zelenej stužky symbolizujúcej mladosť a elán, stali nedeliteľnou súčasťou záveru stredoškolského štúdia na gymnáziách, odborných školách i učilištiach. Sú vo svojej podstate modifikovaným iniciačným obradom vstupu stredoškolského študenta do sveta dospelých.

Najbežnejším tvarom maturitného oznámenia je karta s dvomi roztváracími krídlami zhotovená z mäkkého kartónu. Tvar sa u nás ustálil v 50. rokoch 20. storočia a pretrval prakticky do nedávnych čias, keď sa jeho tvarovosť uvoľnila a pod vplyvom modernizačných tendencií, nápaditosti študentov, ale aj väčších možností polygrafického priemyslu získal vonkajší tvar na pestrosti.⁹⁷ Zriedkavejšie sa používa papier pololesklý, lesklý či laminovaný, prípadne rastrovaný papier, ktorý už nesie prvky luxusného vypracovania maturitného oznámenia. Podobne je to s farebnosťou: pôvodne väčšina oznámení predstavovala čiernu tlač na bielom či krémovom podklade, poprípade so zeleným prúžkom symbolizujúcim maturitnú stužku. Po roku 1989 začali z vyššie uvedených dôvodov priberať maturitné oznámenia aj ďalšie farebné modifikácie. Pre texty maturitných oznámení je

⁹⁴ Jedným z nich je Ing. Jozef Hanák (nar. 1919, vo Veselí na Morave, ČR) – po roku 1945 dlhodobo pôsobil ako profesor Strednej priemyselnej školy strojníckej na Fajnorovom nábr. v Bratislave. Zaoberá sa históriou, najmä históriou Bratislavy a z tejto oblasti publikoval aj niekoľko popularizačných prác vo vydavateľstve Marenčin PT (Oprášené historky zo starej Bratislavy, Slováci v Prešporke 1825 – 1918, Oslobodenie Bratislavy, Bratislavskí fotografi a ďalšie).

⁹⁵ www.sme.sk. 19. 10. 2011

⁹⁶ Vaněková, D.: Z dejín školstva na území Veľkého Trenčína v rokoch 1918 – 1938. IN: Šišmiš, M. a kol.: Trenčín. Vlastivedná monografia 2. Bratislava: Alfa-Press, 2007, s. 93. ISBN 80-88811-62-7.

⁹⁷ Zaujímavosťou pritom je, že kým v 70. rokoch 20. storočia sa cena jedného kusu maturitného oznámenia pohybovala okolo 1,2 až 1,50 Kčs (v prepočte asi 0,05 €), v roku 2011 je jeho cena okolo 0,10 €.

použité zväčša veľké alebo malé tlačené písmo štandardných veľkostí, v zriedkavejších prípadoch písané alebo iné ozdobné písmo.

Názorným príkladom použitia klasického materiálu je najstaršie maturitné oznámenie v našich zbierkach zo Štátneho slovenského gymnázia v Žiline. Zhotovené je z ručného mäkkého kartónu s nepravidelným okrajom. Oznámenie je striedme v obsahu (obsahuje len vlastné oznámenie o stužkovej slávnosti v roku 1943, na čelnom liste sú rímskymi číslicami vyznačené roky štúdia 1942 - 46 a grafický motív notového zápisu s úryvkom textu študentskej hymny Gaudeamus igitur na zelenej maturitnej stužke), celkové vyznenie oznámenia je vkusné a v dobovom ponímaní aj luxusné.

Grafické a výtvarné riešenie sa menilo v priebehu desaťročí. Kým v 50. a 60. rokoch 20. storočia mali tradičný tvar a grafické riešenie – podobu pozdĺžnej karty s dvomi-tromi krídlami za použitia dvoch, troch farieb (biela, čierna, zelená), po roku 1989 sa uvoľnil tento tradičný tvar a farebné vyznenie smerom k nepravidelnému tvaru, rôznym skladačkám, viacfarebnosti, s využitím vlastnej výtvarnej tvorby (humorné figúrky, postavičky).

Príkladom stvárnenia konvenčného maturitného oznámenia, jeho farebnosti i obsahových prvkov je oznámenie študentky Jedenásťročnej strednej školy v Seredi z roku 1960, ktoré obsahuje motto L. N. Tolstého, vlastný pozdrav s fotografiou študentky a podpisom, meno riaditeľa školy, triedneho profesora a menoslov študentov. Na čelnej strane oznámenia je priečne umiestnená skratka školy, skica priečelia budovy školy a mostu v Seredi, na pravom liste drobný grafický motív.

Naopak, príkladom nekonvenčného poňatia maturitného oznámenia je napr. oznámenie v podobe prednej masky mobilu, či nápadito ladené (s prvkami recesie a humoru) oznámenie v podobe stredovekej listiny s oznámením „poprawy“ maturitnej triedy obchodnej akadémie.

Maturitné oznámenia pozostávajú z niekoľkých obsahových prvkov: motto alebo iný text, vlastný text oznámenia o slávnosti odovzdávania zelených maturitných stužík (s fotografiou a podpisom odosielateľa, ak nešlo o celú triedu), meno riaditeľa, triedneho profesora a menoslov študentov a záverečnú latinskú formulku o pomaturitnom stretnutí AD REVIDENDUM.

Stálym prvkom maturitného oznámenia je motto, t.j. výroky známych osobností, básnický verš alebo iný text. V našich maturitných oznámeniach to boli či sú najmä verše z tvorby P. O. Hviezdoslava, J. Jesenského, A. Sládkoviča, K. Kuzmányho, J. Wolkra, J. Lenku. Frekventované sú výroky z pera L. N. Tolstého, J. W. Goetheho, M. Montaigna, R. Rollanda, E. Hemingwaya, T. Janovica, v rokoch 1968 – 1969 sa objavil aj výrok J. F. Kennedyho. V posledných dvoch desaťročiach boli obľúbené aj úryvky z piesňových textov skupiny Elán od B. Filana. Osobitnú skupinu tvorili texty, výroky z radov študentov alebo anonymov, zväčša humorného rázu alebo nonsens výroky.

Maturitné oznámenia sú zaujímavé aj z hľadiska toho, že v menoslovoch študentov možno identifikovať aj neskôr známe osobnosti spoločenského, kultúrneho, športového života. Napr. vo fonde máme maturitné oznámenie hokejistov Jozefa Golonku, Mariána Šťastného, plavca Vladimíra Hopku, speváčky Andrey Zimányiovej, hercov Zuzany Fialovej, Zuzany Kaprálikovej, Miroslava Nogu, Božidary Turzonovovej, moderátorky Viery Visterovej, hudobného skladateľa Milana Dubovského, bývalého rektora UK Františka Gahéra a pod. Mnohé z maturitných oznámení nezabúdajú ani na zosnulých spolužiakov alebo tých, ktorí štúdium neukončili maturitným ročníkom. Medzi menami riaditeľov školy, zástupcov riaditeľa či triedneho profesora možno zasa nájsť nejedno meno významnejšieho stredoškolského pedagóga. Raritou je aj maturitné oznámenie s menom študenta, ktorý je dnes riaditeľom školy, ktorú pred rokmi úspešne absolvoval.

Z maturitných oznámení je možné vyčítať viacero školsko-historických údajov: napr. zmeny názvu školy, napr. z Priemyselnej školy strojníckej na Strednú priemyselnú školu

strojnícku v Bratislave, zo strednej ekonomickej školy na obchodnú akadémiu), zmeny študijných odborov škôl, mená riaditeľov škôl v jednotlivých školských rokoch, triednych učiteľov. Tieto údaje (spoločne s pamätnicami a školskými výročnými správami) sú dôležitým prameňom poznávania dejín jednotlivých škôl a zároveň cenným hmotným dokladom vývoja jedného segmentu školského systému. Umožňujú nahliadnuť do vnútorného prežívania študentov, umožňujú vidieť školu očami stredoškolských študentov. V chronologickom pohľade je možné zachytiť ako sa grafické riešenie, výtvarné stvárnenie i obsahové zameranie maturitného oznámenia menilo pod vplyvom demokratizácie spoločenského života, ako sa do neho premietal uvoľnenejší, spontánnejší svetonázor študentov, nadhľad, ale aj študentské ideály a preferované hodnoty.

PhDr. Vladimír Michalička, CSc. (1950)

Absolvoval v roku 1977 štúdium odboru výchova a vzdelávanie dospelých na FFUK, od roku 1984 pracuje ako odborný pracovník – kurátor Múzea školstva a pedagogiky v Bratislave. Jeho záujmovou oblasťou sú dejiny školstva a pedagogiky na Slovensku, osobitne história školstva a pedagogiky 19. a 20. storočia. Je autorom viacerých monografií, napr. Dejiny oravského školstva (Bratislava 2000), ale aj zostavovateľom viacerých zborníkov, autorom časopiseckých štúdií a článkov.

Kontakt:

Múzeum školstva a pedagogiky
Hálova 16, 851 01 Bratislava 5
vlado0123@azet.sk

RECENZIE A SPRÁVY

Lauková, O., Bôbová, M.: Ján Mikleš – vedec a pedagóg. Banská Bystrica: ŠVK, 2010. 165 s. + obr. príl. ISBN 978-80-89388-18-9.

V posledných rokoch vzniklo niekoľko zaujímavých biografických monografií o slovenských pedagógoch 20. storočia, medzi nimi aj o pedagógoch, ktorí sa prednostne venovali pedagogickej historiografii.⁹⁸ S radosťou konštatujeme, že v roku 2010 k nim pribudla ďalšia hodnotná monografia o živote a diele slovenského historika pedagogiky – Jánovi Miklešovi (1911 – 1997).

Autorka PhDr. Oľga Lauková, PhD. pracuje predovšetkým v oblasti knihovedy a informatiky, ale vzhľadom na to, že Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici spravuje časť pozostalosti Jána Mikleša, mohla sa O. Lauková oprieť pri tvorbe monografie oprieť o hodnotný a výpovedný pramenný materiál, ktorý zužitkovala už pred vydaním predmetnej práce v rovnomennej v dizertačnej práci. To jej umožnilo podať úplný, hodnotný a takmer vyčerpávajúci osobný, učiteľský a vedecký profil Jána Mikleša.

Svoju prácu rozdelila do štyroch obsiahlejších kapitol: Život a dielo Jána Mikleša (s. 10 – 30), Profesionálna dráha Jána Mikleša (s. 34 – 53), rozsiahlejšej kapitoly Vedecká a bádateľská činnosť Jána Mikleša (s. 56 – 102) a záverečnú kapitolku Prekladateľská činnosť Jána Mikleša (s. 110 – 116). Súčasťou textu je aj úvod, záver, slovenské a anglické resumé, kalendárium života, použité skratky a ako príloha – spomienky známych a spolupracovníkov na Jána Mikleša z pera J. Alberyho, D. Čapkovej, M. Jurču a P. Martuliaka.

V jednotlivých kapitolách sa autorke podarilo podať obsiahly životopis Mikleša s podrobnosťami v jednotlivých fázach jeho curriculum vitae, osobitne z pohľadu učiteľského pôsobenia. V ťažiskovej kapitole potom autorka precízne charakterizovala Miklešovu výskumnú metodiku, prácu s prameňmi, rozobrala jednotlivé oblasti jeho bádateľských aktivít – od regionálnej histórie (staršie dejiny banskobystrického školstva, predovšetkým latinského a jeho hlavného predstaviteľa Jána Duchoňa, cez dejiny predškolských zariadení a predškolskej pedagogiky, dejiny učiteľského vzdelávania na Slovensku a z jednotlivých oblastí vyabstrahovala aj Miklešovo úsilie o zmapovanie Komenského ideí v slovenskom školskom prostredí. V závere si všima aj nemenej významný rozmer Miklešovho bádateľského úsilia - prekladateľskú činnosť, ktorej výsledkom je nielen publikovaný preklad Ratio educationis 1806, ale aj ďalšie nepublikované preklady, predovšetkým Duchoňove pedagogické spisy. Z celého portrétu je zrejmé, že Mikleš musel podstúpiť po roku 1969 ťažký životný zápas, ale zároveň, že od 50. rokov 20. storočia tvoril historicko-pedagogické dielo, ktoré má svoje pevné miesto v slovenskej pedagogickej historiografii.

K predmetnej monografii však treba pripojiť aj niekoľko kritických poznámok aj keď ide len o čiastkové pripomienky. Napr. spišskokapitulský ústav sa nenazýval učiteľským ústavom, ale preparandiou (s. 97), Karšaiova práca J. A. Komenský nevyšla v Tatrane, ale v SPN (s. 125). Sporné je, alebo aspoň nemám známosť o tom, že by Ján Mikleš spracoval Križkovo Kremnické školstvo, ktoré vyšlo v roku 1975. V tiráži je uvedený ako spracovateľ Viktor Šándor. V čase prípravy tejto publikácie Mikleš ešte nespolupracoval s Múzeom školstva a pedagogiky a sotva by sa mohol v oficiálnom odvolaní stránickemu orgánu svojho zamestnávateľa odvolávať na prácu, pod ktorou je uvedený iný autor (s. 27). Aspoň krátkou

⁹⁸ Miháľechová, M.: Život a dielo Juraja Čečetku. Bratislava: Infopress, 2007. 120 s. ISBN 978-80-854028-4-1., Život a dielo Jozefa Máteja. Bratislava: Infopress, 2008. 171 s. ISBN 978-80-893281-7-8, Život a dielo Juraja Brťku. Bratislava: Sapientia, 2009. 250 s. ISBN 978-80-892291-7-8; Kips, M., Schwarzová, M.: Život a dielo Vladimíra Václavíka. Bratislava: Sapientia, 2009. 115 s. ISBN 978-80-892291-7-8 či diplomová práca L. Škrabákovej Vladislav Ružička. Trnava 2008. 190 s.

poznámkou by sa žiadalo okomentovať niektoré pasáže z rodinnej kroniky v tom zmysle, že boli písané ex post a obsahujú dobové. Dnes už klišéovité zvraty (že pochádzal z chudobnej proletárskej rodiny, hoci otec bol zamestnancom ČSD na s. 12 či zvrat tzv. slovenská vláda na s. 15).

Rušivo pôsobia niektoré preklepy: nie Felbinger, ale Felbiger, nedôsledne uvádzané ISBN, neúplné uvedenie Miklešovho prekladu Pribicerovho spisu *Pojednanie o ...* (s. 110). Žiadalo by sa na viacerých miestach upresniť použitie menej frekventovaných výrazov (skiagrafia, stylometrická metóda Jána Mikleša, synoptická metóda k nadhľadu) a z celej publikácie nie je zrejmé, ktorú časť spracovala autorka M. Bôbová. Rovnako by bolo žiaduce naznačiť hlbšiu motiváciu jednotlivých Miklešových odborných záujmov. Pravdepodobne nešlo len o prítomnosť banskobystrického archívu či nespracovanosť problematiky dejín predškolských zariadení.

Napriek uvedeným drobným prehreškom treba konštatovať, že monografia Oľgy Laukovej a Márie Bôbovej *Ján Mikleš – vedec a pedagóg* je zrelou historicko-pedagogickou prácou, ktorá prináša rad nových poznatkov a po prvý raz predstavuje odbornej verejnosti túto vynikajúcu osobnosť slovenskej pedagogiky.

Vladimír Michalička

Dejiny Trnavskej univerzity 1635-1777, 1992-2010. Ed. J. Šimončič a A. Hološová. Trnava : TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, vyd. Trnavskej univerzity 2010. 370 s. ISBN 978-80-8082-353-5.

Práca bola vydaná k 375. výročiu vzniku univerzity v roku 2010. Ide o reprezentatívnu publikáciu na vysokej odbornej úrovni, rozdelenú do siedmich častí.

V úvode J. Šimončič stanovil vzťah autorského kolektívu k Trnavskej univerzite, ktorá je: "...klenotom slovenských národných dejín a nedocenenou perlou ich dejín kultúrnych." (s. 6). Syntetická práca je vlastne vyvrcholením niekoľkých monografií, zborníkov a konferencií – napr. konferencie z roku 2006 *Jezuitské školstvo včera a dnes*.

Kapitulu o Trnavskej univerzite v rokoch 1635-1777 spracoval jeden z popredných znalcov dejín Trnavskej univerzity Vendelín Jankovič. Na formovanie Trnavskej univerzity mali predovšetkým vplyv univerzita v Štajerskom Hradci a vo Viedni.

Integrálne s ňou spracovala Veronika Nováková ml. dejiny kráľovskej akadémie v Trnave v rokoch 1777-1784. Tá vznikla v duchu školskej reformy *Ratio educationis* (1777) Márie Terézie. Podobné inštitúcie vznikali aj na miestach, kde predtým pôsobili významné školské inštitúcie – napr. v Košiciach, v Rábe, v Záhrebe. Ich úlohou bolo vzdelávať absolventov gymnázií v príprave na štúdium na univerzite, alebo tiež poskytovať odborné vedomosti a výchovu pre úradnícky aparát. Existovali tu dva dvojročné kurzy - filozofický a právnický. Úpadok nastal v roku 1784, kedy sa akadémia začala sťahovať do Bratislavy. Sťahovanie prebiehalo aj v nasledujúcich rokoch, ale nie všetci profesori odišli do Bratislavy, niektorí tu zostali. Autorka ďalej podrobne analyzuje personálnu skladbu, obsah a zameranie výučby.

Celou publikáciou sa nesie snaha podať jej vývoj v súvislosti s budapeštianskou univerzitou. Ďalšia časť sa zaoberá jednotlivými fakultami. Doteraz bola spracovaná len lekárska fakulta.

Popredný slovenský historik Richard Marsina sa venoval dejinám filozofickej fakulty v Trnave v rokoch 1635-1777. Najskôr kriticky analyzuje literatúru, ktorá sa venovala filozofickej fakulte. Potom sa popisuje dejiny, pedagogický zbor, dekanov a študentov. Venoval sa aj jednotlivým odborom a vysoko vyzdvihoval predovšetkým historikov (S.

Timon, Š. Kaprinay, K. Wagner a ďalší) a ich odborné práce. Zaujímavý je záver kapitoly, kde autor oprávnene konštatuje, že k reformám jezuitského systému dochádzalo až v ďalších desaťročiach, a to aj napriek ich deklarovaniu. K veľkým zmenám nedošlo a vyučujúcimi boli exjezuiti, lebo iných kvalifikovaných odborníkov takmer nebolo.

Časť o teologickej fakulte spracoval Juraj Dolinský, ktorý sa najskôr venuje vzniku a dejinám fakulty. Potom analyzuje akademický život, teologické predmety, študentov fakulty. Podľa ceremónie v Štajerskom Hradci boli udeľované bakalárske tituly. Autor podrobne vysvetľuje promóciu pri udelení doktorského titulu. Ďalej sa venuje štátnym reformám, odstráneniu niektorých jezuitov z fakulty a presťahovaniu fakulty do Budapešti. Záver časti sa týka prvého školského roku na teologickej fakulte v Budapešti a zriadení katedru liturgiky.

Dejiny právnickej fakulty spracovali Miriam Laclavíková a Adriana Švecová. V počiatočnom pláne pri vzniku univerzity sa nepočítalo so vznikom právnickej fakulty. Pre Pázmáňa boli dôležité filozofická (artistická) a teologická fakulta. Nebola to teda typická jezuitská fakulta. Zachovala si určitú samostatnosť a nezávislosť. Spôsob prednášok kopíroval bežnú prax na právnických fakultách v Európe. Autorky sa podrobne venujú predmetom prednášok, zásahu panovníčky Márie Terézie, slabému finančnému ohodnoteniu profesorov (čo pretrváva do dneška), katedrám. Význam fakulty spočíva napr. v redigovaní *Corpus Iuris Hungarici*, v systematizácii právnického štúdia. Žiaľ, fakulta veľmi často zápasila s existenčnými a finančnými problémami.

Dejiny lekárskej fakulty spracoval Štefan Kopecký. Nevyhnutnosť vychovať domácich lekárov vychádzala (s. 129) skôr z odborných zdravotníckych kruhov ako z úradných a verejných inštitúcií v Uhorsku. Fungovala najkratšie zo všetkých štyroch fakúlt. Bola zriadená podľa vzoru viedenskej lekárskej fakulty, ale na rozdiel od nej mala päť fakúlt. Autor sa potom venuje detailne biografiam jednotlivých profesorov a životu fakulty. K presťahovaniu fakulty prispel aj negatívny postoj mesta a nízky počet študentov. Autor oprávnene konštatuje, že práve lekárska fakulta Trnavskej univerzity bola prvou medicínskou fakultou na území Slovenska, a nie uhorská Alžbetínska univerzita v Bratislave.

Pohľad na študentov a pedagógov spracovala Zuzana Droběná. Čiastočne sa tejto problematiky dotkli všetci autori predchádzajúcich častí. Autorka najskôr predstavuje pramene, z ktorých čerpala pri štúdiu. Prvý rektor Trnavskej univerzity Juraj Dobronocký požiadal o akademické rukopisy štajerskohradeckého rektora. Autorka vychádza zo svojej štúdie aj z denníku J. Dobronockého. Potom analyzuje akademické hodnosti, kompetencie funkcionárov od rektora, cez kancelára, až k profesorom. A napokon sa venuje systému a obsahu štúdia.

Nasledujúca časť, zaoberajúca sa rektormi univerzity, je od Alžbety Hološovej, riaditeľky ústavu dejín Trnavskej univerzity. Vychádza zo svojej publikácie *Rektori Trnavskej univerzity : Rectors of Trnava University 1635-1777, 1992-2008* (Trnava, 2009). Pomocou biografickej metódy spracovala 41 rektorov z prvého obdobia - od Juraja Dobronockého až po Jána Jozefa Zelenai. Z nich 37 patrilo do jezuitského rádu. Životopisy sú spracované mimoriadne fundovane s použitím domácich aj zahraničných fondov, predovšetkým fondov Archiva Romanum Societatis Jesu, časti Provincia Austriae. Ďalej využila fondy v maďarských archívoch a samozrejme tiež slovenských. Nachádza sa tu len drobná chybička – na s. 78, kde sa píše, že Adam Fitter navštevoval jezuitské gymnázium v Trenčíne – je to informácia, ktorú obsahuje aj Slovenský biografický slovník. V zozname študentov jezuitského gymnázia v Trenčíne *Matricula Scholasticae Juventutis R. M. Gymnasii Trenchiniensis ab Anno 1655 inchoata, usque 1755 continuata* (SSV Trnava AR I., n. 1.) sa však jeho meno nenachádza. To ale neuberá na kvalite tejto časti, ktorú môžeme považovať za jednu z najkvalitnejšie spracovaných.

V druhom období spracovala životopisy štyroch rektorov – A. Hajduka, L. Šoltésa, P. Blaha a M. Mišúta.

Ďalšia časť sa zaoberá ústavmi a zariadeniami. Hadrián Radváni spracoval *Kníhtlačiareň 1646-1777* a *Univerzitnú knižnicu*, obe predstavujú syntézu jeho predchádzajúcich prác. A. Hološová podrobne analyzovala *Archívne pramene a zbierky*, zo svojich početných ciest v zahraničných archívoch – talianskych, maďarských a iných. Vychádza zo správ, ktoré publikovala vo zborníku *Fond Tyrnaviensis*.

Observatóriu sa venovala Henrieta Žažová, ktorá správne zdôraznila, že jeho zakladateľom bol rektor František Borgia Kéri, a nie Maximilián Hell. Všimla si tiež prístrojové vybavenie na pozorovanie. Vďaka nemu mohol František Weiss vychovávať mladých astronómov. Observatórium bolo v roku 1784 definitívne zrušené.

Lucia Pivovarčiová a Emil Schwarc sa zoberali lekárnou, ošetrovňou (*infirmarium*) a domácou lekárnou. Súčasťou ich príspevku sú tiež mená lekárnikov a súpis liečiv. Botanická záhrada lekárskej fakulty vznikla pri lekárskej fakulte pomerne neskoro, až v roku 1771 a existovala len do roku 1777. Skladala sa z botanickej záhrady, pokusného poľa pre profesorov a ovocnej záhrady.

Predposlednú časť *Univerzitné budovy* napísala Zuzana Dzurňáková a skladá sa z dvoch príspevkov zaoberajúcich sa univerzitnými budovami, univerzitným kostolom sv. Jána Krstiteľa a ostatným stavbám patriacim univerzite. Umenovedecká stať narazila hneď na prvý problém týkajúci sa prepychu a princípu „*pauperitas*“. Jezuiti akceptovali nutnosť rešpektovať potreby reprezentácie svojich dobrodincov. Na niektorých miestach je vidieť vplyv brnianskeho profesora dejín umenia Jiřího Kroupu. Tu sa nastoľuje otázka podobnosti jezuitských stavieb na Morave a území terajšieho Slovenska. Napr. na Morave sa pri stavbách objavili určití členovia rádu ako prefekti stavieb (*praefectus fabricae*), ktorí potom vtláčali stavbe svoju predstavu. Vzorom kostol bol samozrejme kostol Il Gesu v Ríme. Ďalej autorka analyzuje tiež stavby seminárov a konviktu, resp. ich zakladateľov.

V poslednej časti Marián Manák *Trnavská univerzita 1992-2010* popisuje akreditáciu, zriaďovanie fakúlt vo vzťahu k politickej scéne v Československu, resp. Slovensku. Bude nutné hodnotiť túto historickú periódu s odstupom času „*sine ira et studio*“.

V niektorých častiach sa objavuje terminologická nejednotnosť – napr. v dejinách o právnickej fakulte sa uvádza, že pápež Klement XIV. vydal bulu *Dominicus ac Redemptor nostre* v roku 1773. Správne má byť „*breve*“. Tento mylný terminologický údaj sa uvádza často aj v ostatnej odbornej literatúre. Problémom je, ako preložiť funkcie v ráde, resp. nájsť primeraný slovenský ekvivalent. Je vhodnejšie používať slovenské ekvivalenty, ako ich ponechať v origináli, čo sú prípady projektov *Allgemeinene Deutsche Biographie* (ADB) a *Neuen Deutschen Biographie* (NDB).

Obsiahla monografia je kvalitne spracovaná a aj pri svojej reprezentatívnej neustúpila z náročnosti na odbornú a pramennú fundovanosť. Editori odviedli kvalitnú a náročnú prácu.

Libor Bernát

Blanka Kudláčová *Dejiny pedagogického myslenia I. : počiatky vedomej výchovy a pedagogických teórií*. Trnava : TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, VEDA, 2009. 414 s. ISBN 978-80-8082-303-0.

Práca trnavskej docentky B. Kudláčovej je prvou časťou z trojdielnej práce z dejín pedagogického myslenia. Dielo je usporiadané chronologicky a úvode sa zaoberá

charakteristikou a vývojom skúmania dejín pedagogického myslenia. Potom nasleduje prvá kapitola o vývoji výchovy a vzdelania v prehistorickom období a počiatkoch pedagogického myslenia a teórie v staroveku.

V hutnom úvode najskôr autorka zdôraznila, že obdobie rokov 1948-1989 v pedagogike ešte len čaká na kritické prehodnotenie. Žiaľ, nepokračovanie vydávania časopisu *Pedagogická revue* zabrzdilo plodnú diskusiu na takomto fóre a spracovanie danej úlohy. Autorka stanovila cieľ práce: „poskytnúť základný prehľad z oblasti dejín pedagogického myslenia v širšom kontexte, pretože takéto dielo na Slovensku absentuje“ (s. 11). Problém je tiež v tom, že dejiny pedagogiky v sebe spájajú dva vedecké odbory s rozdielnou metodológiou – históriu a pedagogiku. Kudlačová správne zdôrazňuje, že dejiny pedagogiky, podobne ako dejiny filozofie, sú nevyhnutným úvodom do tejto disciplíny.

Z aspektu histórie by si vyžiadal väčší priestor rozbor historických prameňov a ich naratívnej hodnoty. Je to predsa len fudament každej práce a náhľad M. Skladaného predstavuje len určitý pohľad. V súčasných diplomových prácach práve možno zistiť neznalosť tejto problematiky, ktorá vyvoláva otázky a protichodné stanoviská v historických školách. Podobne je to aj v nasledujúcej časti o metódach skúmania.

Ďalej autorka analyzuje termín „dejiny pedagogiky“, „dejiny pedagogického myslenia“, ich význam a funkcie. Práve vo funkciách sa ukazuje protikladnosť histórie a pedagogiky. História nemá prognostickú funkciu, ale končí vždy udalosťami minulými, zatiaľ čo pedagogika nutne musí prekročiť hranice minulosti a ukázať novú cestu. Autorka sa venuje aj historickému vývoju pedagogickej historiografie ako vo svete, tak aj v slovenskom a českom prostredí. Zo svetovej historiografie si nevšíma len nemecké, francúzske, anglosaské prostredie, ale taktiež strednú Európu a Rusko. Na tak malom priestore sa autorke podarilo vystihnúť podstatné prúdy a predstaviteľov. Potom analyzuje slovenské prostredie od diela Samuela Rezika *Gymnaziológia*.

Za prvého slovenského historika pedagogiky považuje Jána Kvačalu. V istom zmysle slova oprávnene, na druhej strane už Rezik nespracoval len súpis rektorov, resp. pedagógov, ale tiež sa venoval skladbe vyučovacieho procesu, pedagogickej spôsobilosti učiteľov, zriedkavo aj miestnostiam, kde sa učilo.

Kvačala síce vyštudoval teologickú fakultu, ale okrem rokov 1886-1888, kedy bol kaplánom, sa pastorálnej práci nevenoval. Ako odznelo na medzinárodnej konferencii o Kvačalovi v roku 2004, je nevyhnutný kritický postoj k dielu a činnosti J. Kvačalu. Považovať ho za jednu z najväčších postáv slovenskej vedy vôbec je trošku glorifikáciou jeho osobnosti. Už len to, že v roku 1893 prednášal až do roku 1918 na katedre cirkevných dejín na teologickej fakulte v Tartu a neposunul sa v svojej kariére na významnejšiu fakultu, o tom svedčí. Typický vývoj nemeckého profesora bol (aj je) prechod a pôsobenie na viacerých univerzitách, predovšetkým na prestížnej – v Berlíne, v Heidelbergu a iných. Kritické a objektívne zhodnotenie Kvačalu, jeho písomností, je stále výzvou pre bádateľov.

Československá historiografia, resp. česká, sa pomerne detailne venovala zhodnoteniu práce historikov rôznych odvetví od počiatku národnej kultúry v diele Františka Kutnara a Jaroslava Mareka *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, ktoré vyšlo už v treťom prepracovanom vydaní (Praha : LN, 2009). Škoda, že autorka sa nevenovala niektorým tézám nastoleným autormi.

Kudlačová neobišla ani veľmi citlivú tému slovenských pedagógov, niektorých veľmi kontroverzných, počas komunizmu a ich spoluprácu s marxizmom-leninizmom. Kritické zhodnotenie „sine ira et studio“ stále ešte čaká na spracovanie. Veľmi podnetnou časťou je záver úvodu „Súčasne problémy skúmania dejín pedagogického myslenia na Slovensku“. Zdôrazňuje absenciu výskumného strediska pre dejiny pedagogiky – myšlienku Jozefa Schuberta, taktiež neinštitucionálny charakter a individuálnu výskumnú činnosť v danej oblasti, vydávanie prameňov, atď. Kriticizmus a nastolené východiská v tejto stati patria

k najlepšie spracovaným pasážam publikácie a mali by vyvolať diskusiu v širokej pedagogickej obci.

Prvá kapitola sa venuje výchove a vzdelávaniu v prehistorickej dobe a v raných mimoeurópskych civilizáciách. Autorka sleduje podrobne proces hominizácie a v rámci neho edukácie, vrátane už vedomej zodpovednosti za výchovný proces. Tu sa nastoľuje otázka, či prvky výchovného procesu nemôžeme vidieť už u primátov, napr. šimpanzy učia svoje mláďatá získavať potravu – termítov, lúskanie orechov pomocou kameňov, atď. Pritom môžeme sledovať, ako ich „učia“ vyberať správne bylinky rastlín, ktoré potom strkajú do termitiska, ako správne nasliniť byľku, atď.

Prehľadná kapitola má výhodu predovšetkým v tom, že sa v nej vychádza z historického kontextu a rozboru mýtov. Autorka sa opiera najmä o diela filozofa amerického religionistu rumunského pôvodu Mircea Eliada. Eliade je významnou kapacitou v danej oblasti, otázkou ale je, či by nebolo vhodné ho tiež komparovať s inými religionistickými školami – napr. s Franzom kardinálom Königom a jeho trojzväzkovým dielom *Christus und die Religionen der Erde*, alebo protestantským pastorom a religionistom Rudolfom Ottom a jeho dielom *Das Heilige*, atď.

Ďalšie časti analyzujú výchovu a vzdelávanie v Číne a v Indii. Veľmi zaujímavo spracované časti sú spracované v historicko-religionistickom koncepte. V tom je obrovský problém pre historika dejín školstva a pedagogiky, že sa nutne dostáva do stretu s rôznymi historickými a religionistickými školami, resp. ich pojmovým aparátom. Autorka správne zdôrazňuje, že kategoriálny aparát používaný v iných civilizáciách sa líši od nášho európskeho ponímania a mnohokrát nechápeme dôležité nuansy. Tak napr. popredný český indológ Dušan Zbavitel, dôsledne trvá na odlišovaní medzi varnou a kastou. Pre starovek je správne uvádzaný varnový systém, ktorý sa líši od systému kást, ktorý je charakteristický pre neskoršie obdobie. Pojem varna (kasta) je špecifický pojem indickej civilizácie a používať ho na iné civilizácie, napr. egyptskú, je neadekvátne. Škoda, že trošku viac pozornosti nebolo venované výchove brahmánov.

Je veľmi ťažké vysvetliť podstatné prvky výchovných systémov v Číne, naviac ak ho tvoria tri dominantné nábožensko-filozofické smery – konfucianstvo, taoizmus a buddhizmus.⁹⁹ Škoda, že autorka sa nezamerala tiež na využitie a odkaz konfucianstva v súčasnej Číne, resp. na Blízkom východe.

V podobnom koncepte sú spracované kultúry a výchovné systémy Blízkeho východu – Sumer, Akkad, Asýria, ale tiež Egypt a Perzia. Autorka sa tu opiera o mnohé vedecké kapacity zaoberajúce sa danými kultúrami, napr. pensylvánskeho profesora Stanleyho Noaha Kramera.

Aj v týchto kultúrach, hoci tu nájdeme mnoho spoločných miest, došlo k rozdielnemu ponímaniu vzdelania a kategórií. Pisár v Mezopotámii nebol identický s pojmom pisár v starovekom Egypte. V egyptskej civilizácii stojí za pozornosť ešte dielo Sinuheta, kde nachádzame mnohé postrehy a naučenia, ako má vychovávať učiteľ svojich žiakov, resp. lekár svojich nasledovníkov.

Kapitola je uzatvorená výchovou a vzdelávaním v predkolumbovských civilizáciách – kultúre majskej, aztéckej, Inkov. Zaradenie týchto častí považujeme za mimoriadne dôležité a rozbíjajúce náš europocentrický pohľad.

Druhá kapitola sa venuje pedagogickému mysleniu a pedagogickej teórii v antike. Je rozdelená do štyroch častí – Grécko, Izrael, Rím a kresťanstvo. Otázkou je, či by nebolo vhodnejšie začleniť kapitolu o Izraeli do časti kultúr Blízkeho východu, z ktorého starovekí Hebrejci čerpali.

⁹⁹ Indológovia upozorňujú, že správne má byť Buddha s dvomi „d“, ale pravidlá slovenského pravopisu to ignorujú.

V časti o gréckom školstve autorka postupuje od doby bronzovej až po helenizmus. Dôraz položila na protiklad systémov v Sparte a Aténach a na klasické obdobie v Aténach. Veľmi dobre je tu spracovaný pojem areté. Predsa len za spomenutie by mal stáť tiež Pythagoras, zastávať názor W. Jaegera, že sofisti boli rovnako významní ako Sokrates alebo Platón, neobstojí. F. W. Nietzsche síce oprávnenne tvrdí, že Sokrates, Platón a Aristoteles stoja na ramenách obrov filozofie od Tálesa z Milétu, cez naturalistov, atomistov, až k sofistom, ale taký obrat, ako zaznamenal Sokrates alebo Platón, sofisti nezaznamenali. Navyiac dielo Sokrata a Platóna bolo zamerané proti sofistom.

Podobne ako grécke pedagogické myslenie spracovala B. Kudláčová aj rímske pedagogické myslenie. Vychádza z typológie, kedy ukončuje obdobie rokom 30 pr. n. l. Opäť sa dostávame k otázke typológie, ktorú si vyberá autorka, ale mala by zdôvodniť prelom, alebo od koho preberá danú typológiu.¹⁰⁰ Autorka analyzuje najmä vplyv gréckej kultúry, výchovný systém, porovnáva ho s gréckym, zmenu ideálu a dôraz kladie tiež na rétoriku.

V poslednej časti sa venuje autorka pedagogickému mysleniu v kresťanskom staroveku, teda obdobiu patristiky, mníchom a monastickým školám a vrcholnej patristike v západorímskej ríši (Ambróz, Hieroným, Augustín). Na záver autorka pripojila ešte chronologické tabuľky.

Na sprístupnenie látky využíva autorka exkurzy, ukážky, obrazovú prílohu a tabuľky. Napr. tabuľka o komparácii predkolumbovských kultúr v Amerike je veľmi prehľadná, podobne ako tabuľka o organizácii aténskej výchovy a vzdelávania podľa Solónu.

V tak obsiahlej a fundovanej publikácii sa objavili aj drobné chybičky – napr. na s. 19 sa píše, že zakladateľom sociológie bol Emil Durkheim, za zakladateľa sociológie je však považovaný Auguste Comte (na jednej strane právom na druhej neprávom), historikov Herodota alebo Diodora Sicílskeho (s. 76) nemôžeme považovať za filozofov, Filipos II. porazil Grékov pri Chaironei (Χαιρώνεια) v roku 338 pr. n. l., a nie pri Chirenei, atď.

Práca B. Kudláčovej má mnoho predností – je fundovaná, prehľadná, zaoberá sa významnými svetovými kultúrami, resp. školstvom a výchovou v nich, pričom neabstrahuje od tých najdôležitejších a jazykom je prístupná širokej verejnosti. Môžeme dúfať, že aj ostatné diely budú napísané v takejto koncepcii.

Libor Bernát

Medzinárodná konferencia 1681-1781 storočie protestantizmu v Uhorsku

Konferencia sa konala v Prešove v dňoch 10.-11. novembra 2011. Prihlásených bolo celkom 39 referátov, ale ako to na konferenciách chodí, neprebíhala presne podľa dopredu stanoveného programu. Vo štvrtok konferenciu slávnostne otvorili rektor Prešovskej univerzity René Matlovič a biskup VD ECAV Slavomír Sabol.

Potom sa konali dva bloky prednášok. Prvý sa zaoberal všeobecne uhorským protestantizmom v rokoch 1681-1781. Odznali v ňom príspevky Karla Schwarza o náboženskej slobode v oblasti Karpát, Evy Kowalskej, zaoberajúcej sa vzťahom práva a rekatolizácie a ďalší od Barnu Mezeya. Jiří Bílý sústredil svoju pozornosť na pôsobenie kazateľov z Uhorska v Čechách a na Morave v potolerančnej dobe. Imrich Belejkaníč analyzoval uhorský protestantizmus z aspektu Augsburgského vyznania.

¹⁰⁰ To aj napr. veľmi diskutovaný rok počiatku helenistického obdobia – 338, 331, 331 pr. n. l.

Druhý blok, sústredený na časové obdobie od šoproňských článkov až po satmársky mier, otvorila Ágnes R. Várkonyi venujúca sa stavovskému povstaniu Františka II. Rákociho. Z aspektu dejín školstva vyzdvihla snahu o náboženskú toleranciu a v rámci nej vrátenie škôl, snahu dať sedliakom možnosť si vybrať konfesiu a školu. György Csatóry sa sústredil na vzťah medzi grécko-katolíckymi a protestantmi v čase povstania Františka II. Rákociho. Zdôraznil, že labilitu vzťahov sa snažil František II. Rákoci vyriešiť patentom o ochrane kostolov a škôl. Podľa patentu kostol a školu mala dostať väčšia a menšina mala získať podporu na vybudovanie kostola a školy.

Ďalší maďarský bádateľ Gábor Sipos sa venoval vzťahu reformovanej cirkvi. V rámci referátu sa tiež sústredil na školy, resp. veľmi podrobne aj na podporu zo strany cirkví štipendijných pobytov na zahraničných univerzitách.

Po maďarských referentoch vystúpili Peter Kónya, Marie Marečková a Miloslava Bodnárová. Kónya sa venoval šoproňským článkom a ich aplikácii v Uhorsku, predovšetkým vo východoslovenských kráľovských mestách.

Veľmi zaujímavý referát pod názvom „Sociální postavení duchovních ve východoslovenských městech v 17. století“ predniesla Marie Marečková, ktorá detailne analyzovala luteránske duchovenstvo. Podľa jej výskumov až 1/3 všetkých duchovných pochádzala z rodín pastorov alebo učiteľov.

Vystúpenia uzatvorila M. Bodnárová analyzujúca luteránsku cirkev v posledných rokoch povstania Františka II. Rákociho, sústrediaca sa tiež na ružomerskú synodu a boj s pietizmom.

Ďalší deň konferencie rozdelil jednanie do štyroch blokov, ktoré prebiehali v dvoch sekciách. Priamo školstvu sa venoval blok Protestantské školstvo v 18. storočí, ktorý otvorila Libuša Franková detailne mapujúca prešovské evanjelické kolégium v 18. storočí – počty žiakov, osobnosti učiteľov a úroveň štúdia. Potom nasledoval príspevok Libora Bernáta „Luteránska škola a jezuitské gymnázium, boj o študenta a jeho dušu (na príklade škôl v Trenčíne)“. Príspevok maďarského bádateľa Jánosa Ugraija sa venoval kolégiu v Šarišskom Potoku a jeho vzťahu k školám v Nizozemsku. Podrobne sledoval, kde a kedy študovali jeho študenti na nizozemských univerzitách. Nevyhol sa ani otázke nákladov na štúdium a kto niesol ich ťarchu.

Príspevok Eduarda Lukáča sa sústredil na snahy o reformu vzdelávania na prešovskom evanjelickom kolégiu – predovšetkým na osoby Eliáša Ladivera ml. a Gregora Fábriho.

Druhý blok sa sústredil na rekatolizáciu. Veronika Dané analyzovala situáciu v Sedmohradsku, Judit Balog sa venovala otázke zmiešaných rodín, Peter Zubko rekatolizácii v Abovskej, Šarišskej a Zemplínskej stolici.

Potom nasledovali príspevky Moniky Bizoňovej o rekatolizácii Spiša, kde analyzovala tiež gymnázium v Spišskej Kapitule, počty študentov v konvikte, vzťah medzi piaristami a jezuitami, Annamária Kónyová sa venovala reformovanej cirkvi a čiastočne aj školám. Blok uzatvorili príspevky Miklósa Czenthého o Levoči, jej náboženských dejinách a lýceu a Judit Bogár, ktorá analyzovala detailne denník Juraja Bucholtza ml.

Druhá sekcia, v ktorej malo odznieť podľa programu 13 referátov, sa pozornosť venovala otázkam náboženskej tolerancie a osobnostiam cirkvi v Uhorsku. Pre dejiny pedagogického myslenia bol zaujímavý predovšetkým príspevok Andrása Mészárosa „Piaristické osvietenstvo z prelomu 18. a 19. storočia.“

Súčasťou jednania v sekciách boli tiež diskusie. Z konferencie by mal vyjsť zborník, ktorý vydá Centrum excelentnosti sociohistorického a kultúrohistorického výskumu Prešovskej univerzity v Prešove.

Libor Bernát

L I T E R Á R N Y P R E H Ľ A D

Štulrajterová, J.: Študenti pochádzajúci z územia Slovenska na stredoeurópskych univerzitách v 15. a v prvej polovici 16. storočia.

IN: Paedagogica XXII. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Bratislava: UK, 2010, s. 5 – 37. ISBN 978-80-223-2912-5.

Štúdia je pokusom o detailnejšie zmapovanie výskytu študentov pochádzajúcich z územia dnešného Slovenska na univerzitách v Prahe, vo Viedni a v Krakove. Autorka uvádza aj ďalšie údaje o najvýznamnejších odchovancoch týchto univerzít pochádzajúcich zo Slovenska. Stať nadväzuje na podobné výskumy I. a L. Hlaváčkovcov, F. Kafku, M. Kučeru, F. Šmahela, M. Truca a B. Varsíka a dopĺňa danú tému o výskumy poľských autorov.

Krankus, M.: Pedagogické dielo Edity Steinovej.

IN: Paedagogica XXII. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Bratislava: UK, 2010, s. 39 - 55. ISBN 978-80-223-2912-5.

Štúdia prináša základné biografické údaje o tejto výnimočnej a u nás málo známej nemeckej pedagogickej pracovníčke (žila v rokoch 1891 – 1942), charakteristiku jej pedagogických názorov (najmä podstatu výchovy, ciele a proces výchovy) a miesto Edity Steinovej v dejinách pedagogického myslenia, pričom vychádza z jej filozofických a antropologických názorov.

Novák, J., Roháč, J.: Heraldik bez erbu. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2010. 151 s. ISBN 978-80-970196-4-8.

Memoárová publikácia univ. prof. PhDr. Jozefa Nováka, DrSc. (1930), dlhoročného vysokoškolského učiteľa Filozofickej fakulty UK v Bratislave, zakladateľ odboru heraldiky. Vo svojich spomienkach sa vracia do mladosti strávenej v rodných Vrútkach, do obdobia školovania v Trenčíne, v Rožňave, na vysokoškolské štúdium na FFUK v Bratislave a napokon na mnohoročnú prácu vysokoškolského učiteľa na tejže fakulte. Osobitnú kapitolu venuje aj svojej práci v odbore heraldiky. Memoáre prof. Nováka sú nielen pútavým čítaním, ale aj hodnotnou sondou do školskej histórie nie tak dávneho dáta.

Dravecký, J.: Elementárne vzdelávanie v cirkevných školách Spišskej diecézy. Ružomberok: Verbum, 2011. 223 s. ISBN 978-80-8084-668-8.

Monografická práca zčásti pojednávajúca o histórii Spišskej diecézy a vývoji cirkevného školstva na jej území od najstarších čias po súčasnosť. Podrobnejšie sa zaoberá aj Učiteľskou preparandiou v Spišskej Kapitule. Podstatná časť publikácie je potom zameraná na súčasné problémy cirkevného školstva v danom regióne po roku 1989 a názory rodičov na problematiku katolíckych škôl.

Kovačka, M.: Samuel Tešedík mladší a jeho Knižečka k čítaní a k prvým počátkum vzdelání školských dítek, spořádaná podle potřeby dolnozemske mládeže evangelické (s. 299 - 330)

IN: Kniha 2011. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry. Martin: SNK, 2011, s. 299 – 330. ISBN 978-80-89301-79-9.

Pšenák, J.: Samuel Tešedík - hlásateľ odkazu Jána Amosa Komenského v slovenskej škole a pedagogike (s. 355 - 363). IN: Kniha 2011. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry. Martin: SNK, 2011, s. 355 – 363. ISBN 978-80-89301-79-9.

Dve state periodického zborníka o knižnej kultúre a jej dejinách. Prvá z pera M. Kovačku detailne analyzuje učebnicu (čítanku) S. Tešedíka, predovšetkým okolnosti jej vzniku, všima si jej didaktické princípy, uplatnenie v školskej praxi i jej miesto v dejinách školstva.

Stat' J. Pšenáka v koncentrovanej podobe prináša pohľad na formovanie pedagogických náhľadov S. Tešedíka pod vplyvom pedagogiky J. A. Komenského .

Číslo 1/2012 Historicko-pedagogického fóra (Internetový časopis pre dejiny pedagogiky a školské múzejníctvo) zostavila redakčná rada: PhDr. Vladimír Michalička, CSc. (Bratislava), Doc. PhDr. Eduard Lukáč, PhD (Prešov) a PhDr. a ThMgr. Libor Bernát, CSc. (Trnava). Autor návrhu obálky akad. sochár Ľubomír Čierny. Časopis vychádza dvakrát ročne. Redakčná uzávierka 31. 1. 2012.